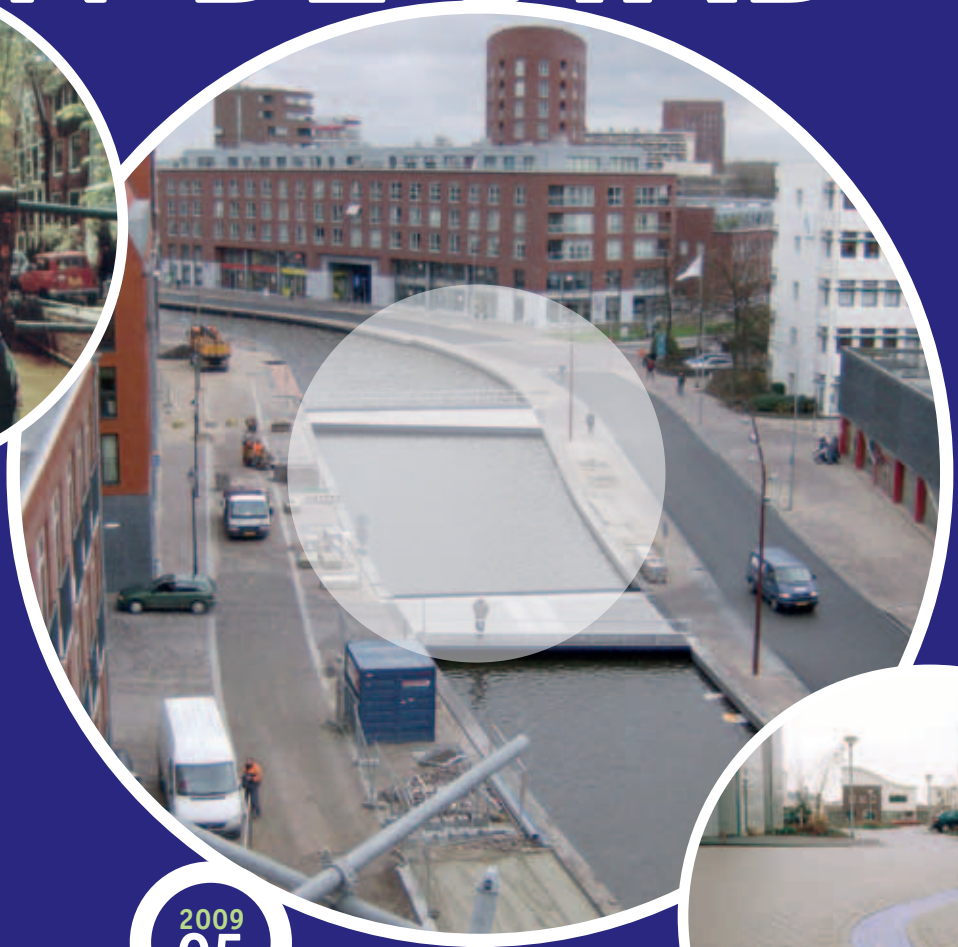

stowa

WATER TERUG IN DE STAD

RAPPORT

2009
05

WATER TERUG IN DE STAD

RAPPORT

2009

05

ISBN 978.90.5773.422.9

COLOFON

UITGAVE	STOWA, Utrecht 2009	
AUTEUR	Sabrina Helmyr	ARCADIS
	Marco Swenne	ARCADIS
DRUK	Kruyt Grafisch Adviesbureau	
STOWA	STOWA 2009-05	
	ISBN 978.90.5773.422.9	

TEN GELEIDE

In steeds meer gemeenten wordt water toegevoegd als ruimtelijk element in de stedelijke omgeving. In een aantal gevallen gaat het om de herintroductie van bijvoorbeeld grachten en singels. Waterstructuren uit het verleden worden hierbij hersteld en nieuwe structuren worden gerealiseerd. Vaak is het vertrekpunt de meerwaarde van water voor de kwaliteit van de openbare ruimte. Het stedelijke watersysteem speelt ook rol, maar staat veelal niet centraal.

De (her)introductie van water in de stad is vaak een activiteit van gemeenten en private partijen als projectontwikkelaars. Het waterschap heeft een rol bij deze activiteiten, maar welke is dit eigenlijk? Deze vraag is door de Stowa, samen met enkele gemeenten en waterschappen, vanuit het onderzoeksprogramma stedelijk waterbeheer, opgepakt en beantwoord in voorliggende handreiking.

Deze handreiking is de resultante van een inventarisatie van uitgevoerde en lopende projecten waarbij water in de stedelijke omgeving wordt geïntroduceerd. Er heeft een analyse van de projecten plaatsgevonden vanuit een waterhuishoudkundige optiek. De inventarisatie en analyse leiden tot informatie, aanbevelingen en conclusies die waterschappen en gemeenten kunnen gebruiken bij toekomstige plannen en projecten. Het gaat hierbij om de belangen en de rolopvatting, om de waterhuishouding, om financiering en om beheer en onderhoud.

Ik wens u veel leesplezier en een vruchtbaar gebruik van deze nuttige handreiking.

Utrecht, juli 2008

De directeur van de STOWA
Ir. J.M.J. Leenen

DE STOWA IN HET KORT

De Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer, kortweg STOWA, is het onderzoeksplatform van Nederlandse waterbeheerders. Deelnemers zijn alle beheerders van grondwater en oppervlaktewater in landelijk en stedelijk gebied, beheerders van installaties voor de zuivering van huishoudelijk afvalwater en beheerders van waterkeringen. Dat zijn alle waterschappen, hoogheemraadschappen en zuiveringsschappen en de provincies.

De waterbeheerders gebruiken de STOWA voor het realiseren van toegepast technisch, natuurwetenschappelijk, bestuurlijk juridisch en sociaal-wetenschappelijk onderzoek dat voor hen van gemeenschappelijk belang is. Onderzoeksprogramma's komen tot stand op basis van inventarisaties van de behoefte bij de deelnemers. Onderzoekssuggesties van derden, zoals kennisinstututen en adviesbureaus, zijn van harte welkom. Deze suggesties toetst de STOWA aan de behoeften van de deelnemers.

De STOWA verricht zelf geen onderzoek, maar laat dit uitvoeren door gespecialiseerde instanties. De onderzoeken worden begeleid door begeleidingscommissies. Deze zijn samengesteld uit medewerkers van de deelnemers, zonodig aangevuld met andere deskundigen.

Het geld voor onderzoek, ontwikkeling, informatie en diensten brengen de deelnemers samen bijeen. Momenteel bedraagt het jaarlijkse budget zo'n zes miljoen euro.

U kunt de STOWA bereiken op telefoonnummer: 030-2321199.

Ons adres luidt: STOWA, Postbus 8090, 3503 RB Utrecht.

Email: stowa@stowa.nl.

Website: www.stowa.nl

WATER TERUG IN DE STAD

INHOUD

	TEN GELEIDE	
	STOWA IN HET KORT	
1	KADER	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Vraagstelling	2
1.3	Begeleidingscommissie	4
1.4	Leeswijzer	4
2	ANALYSE	5
2.1	Inleiding	5
2.2	Aanleiding projecten	6
2.3	Meerwaarde voor de waterhuishouding	7
2.4	Actoren	8
2.5	Communicatie en organisatie	10
2.6	Financiering	11
3	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	13
3.1	Kader	13
3.2	Conclusies	14
3.3	Aanbevelingen	17
	BIJLAGEN	
1	INVENTARISATIE BESTAANDE PROJECTEN - DEELRAPPORTAGE	21
2	INTERVIEWS	73

1

KADER

1.1 AANLEIDING

WATER IN STEDELIJKE BELANGSTELLING

Sinds water als één van de ordenende principes in de ruimtelijke ordening is aangemerkt, komt water steeds meer in de belangstelling te staan. Stedenbouwkundigen en planologen zien in toenemende mate de meerwaarde van water in de stedelijke omgeving. In nieuwbouwgebieden komt dit tot uiting in het aanleggen van nieuw water. Ook herintroductie van historische waterstructuren in de bestaande stad komt steeds vaker voor.

Het terugbrengen van historisch water in de stad dient meerdere doelen. Naast stedenbouwkundige, recreatieve en cultuurhistorische doelen kan ook de waterhuishouding gediend zijn met het terugbrengen van oude structuren.

VERANDERENDE ROL VAN WATERSCHAPPEN

De taak van waterschappen is veelzijdig: ze zijn verantwoordelijk voor droge voeten, voldoende water en schoon water maar ook de belevingswaarde van water is belangrijk. In het verleden was het waterschap vooral actief in het buitengebied; de stad was het domein van de gemeente. Het laatste decennium is het aandachtsveld van de waterschappen verschoven naar de stad en het stedelijk water.

Het terugbrengen van 'historisch' water in bestaand stedelijk gebied is een lastige opgave. De doelstellingen van het waterbeleid hebben in stedelijk gebied veelal onvoldoende gewicht ten opzichte van andere doelstellingen, zodat inzet in of meeliften met andere beleidstrajecten en ontwikkelingen vaak noodzakelijk is. Stedelijke vernieuwing/ herstructurering kan een reële en kansrijke aanleiding bieden om in bestaand stedelijk gebied de waterdoelstellingen op een innovatieve, structurele en kosteneffectieve wijze te realiseren. Het mes snijdt daarbij aan twee kanten omdat wateroplossingen ook de kwaliteit van de woon- en leefomgeving verbeteren.

ROL VAN DE GEMEENTEN

Gemeenten zijn doorgaans de initiator van stedelijke vernieuwing. Hiervoor zijn verschillende redenen aan te wijzen, zoals verkeer & vervoer, veiligheid, stedenbouw, recreatie of cultuurhistorie. Vanuit sociaaleconomisch perspectief hebben gemeenten belang bij het weer terugbrengen van water in de stedelijke omgeving. Het geeft een kwalitatieve impuls aan de omgeving. Echter ook vanuit hun eigen grondbedrijf is de gemeente een belangrijke belanghebbende in een dergelijk project.

VANUIT DE OGEN VAN STEDENBOUWKUNDIGEN

Herintroductie van water in de stad is het in ere herstellen van een Hollands talent. Het terugbrengen van historische waterstructuren is hiervan een exponent. Bestaande stedelijke structuren hebben al een kwaliteit (historische waarde) waarop logisch voortgebouwd kan worden.

In de gebouwde omgeving speelt water naast een functionele vaak een stedenbouwkundige en esthetische rol. Het benutten van de aantrekkingskracht van water verhoogt de belevingswaarde en verbetert daarmee het imago van een stad en wijk.

Een waterrijke wijk kan de verkoopbaarheid en de economische waarde van de woningen verhogen. De belevingskwaliteit van water in de ruimtelijke omgeving is ook bij uitstek een sociaal aspect, want water is vaak een ontmoeting- en communicatieplek. Bij stedelijke vernieuwing kan water daarom een belangrijk element zijn. De aantrekkingskracht van water kan bovendien een goed middel zijn om bewoners bij planontwikkeling te betrekken.

1.2 VRAAGSTELLING

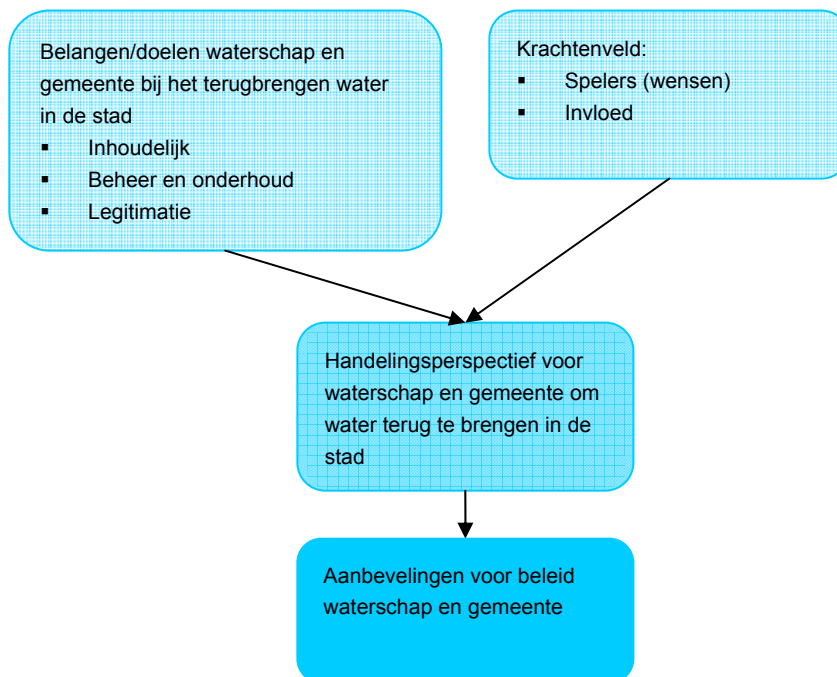
Een aantal waterschappen en gemeenten heeft via de STOWA de wens geuit om meer inzicht te krijgen in het proces van terugbrengen van water in de stad. Vragen die daarbij een rol spelen zijn: Hoe verlopen deze processen? Wie zijn betrokken? Wat zijn rollen en verantwoordelijkheden?

Het antwoord op bovenstaande vragen moet bijdragen aan inzicht voor waterschappen en gemeenten in hun handelingsperspectief om gezamenlijk hun wensen en belangen rond water in het stedelijk gebied te realiseren. Met handelingsperspectief bedoelen we hier het geheel van gedragingen en gebruik van instrumenten die beide partijen kunnen benutten om hun wensen en belangen te realiseren.

DOELSTELLING

Inzicht verkrijgen in ervaringen van gemeenten, waterschappen en private partijen vanuit een waterhuishoudkundige invalshoek en van daaruit een aantal aanbevelingen doen die mee kunnen worden genomen bij toekomstige plannen.

AFBEELDING 1.1 ONDERZOEKSKADER

Dit onderzoek richt zich op de volgende vragen:

- Welke belangen hebben waterschap en gemeente bij het terugbrengen van water in de stad en waar komen deze belangen uit voort (waterketen, water bergen, beleving, economische motieven, cultuurhistorische motieven, et cetera)?
- Is het waterschap verantwoordelijk voor een bijdrage in de investering en op grond waarvan?
- Wat is de rol van het waterschap en de gemeente in totale planontwikkeling en hoe wordt deze rol ingevuld?
- Welke afspraken zijn er over beheer en onderhoud? Wie draagt welk deel van de kosten? Wie voert welke activiteiten uit?
- Hoe kunnen de beleidsagenda's van waterschap en gemeente worden gecombineerd waar het gaat om het terugbrengen van water in de stad?

1.3 BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Het onderzoek is begeleid door een begeleidingsgroep vanuit de STOWA. Namens de gemeenten en waterschappen hadden de volgende personen zitting in de begeleidingscommissie:

- Victor Witter, waterschap Brabantse Delta - voorzitter
- Jan Kwakkel, waterschap Regge en Dinkel
- Hendri Witteveen, waterschap Rijn en IJssel
- Rokus van den Hoek, gemeente Eindhoven
- Saskia van Walwijk, gemeente Dordrecht
- Joost Rengers, STOWA
- Sabrina Helmyr, ARCADIS
- Marco Swenne, ARCADIS

1.4 LEESWIJZER

Voor u ligt een weerslag van de ervaringen van gemeenten, waterschappen en projectontwikkelaars bij het terugbrengen van historisch water in het stedelijk gebied.

Op basis van een inventarisatie van een kleine 30 projecten in Nederland waarbij historisch water is teruggebracht in stedelijk gebied (zie bijlage 1), zijn een 9-tal projecten nader onder loep genomen via diepte-interviews (zie bijlage 2).

In hoofdstuk 2 wordt een analyse gegeven van de belangrijkste ervaringen van deze projecten. Dit mondt in hoofdstuk 3 uit in conclusies en in hoofdstuk 4 in aanbevelingen voor de rol van waterschappen en gemeenten bij het terugbrengen van water in de stad.

2

ANALYSE

2.1 INLEIDING

BUREAUSTUDIE

Op basis van een bureaustudie zijn een dertigtal projecten onderzocht waarbij 'historisch' water is teruggebracht in de stad. Deze projecten zijn geanalyseerd op een aantal onderscheidende kenmerken:

- Betrokkenen:
gemeente, waterschap, provincie, private partijen, overige partijen.
- Kenmerken van het project:
ligging in Nederland, binnenstedelijk en fase waarin het project zich bevindt.
- Type water:
gracht, singel, beek, haven, et cetera.
- Doel waterhuishouding:
afkoppelen, recreatie, afvoer, berging.

Bovenstaande analyse is opgenomen in bijlage 1.

NADER ONDERZOEK

Op basis van deze eerste analyse heeft de begeleidingscommissie een selectie gemaakt van 9 projecten die nader zijn onderzocht door middel van interviews met de betrokken projectleiders vanuit gemeenten en eventueel waterschappen. De volgende projecten zijn nader onderzocht:

- Enschede: Roombeek
- Breda: Nieuwe Mark/Haven
- Wageningen: Herinrichting Rooseveltweg
- Arnhem: Sint Jansbeek
- Meppel: Gasgracht
- Utrecht: Herstel Singelstructuur
- Beek Ubbergen: Water Werkt
- Zaandam: Inverdan
- Gouda: Hollandse waterstad

Deze interviews hebben inzicht gegeven in de betrokkenheid van de gemeenten en waterschappen bij de verschillende projecten (zie bijlage 2).

In onderstaande paragrafen gaan we verder in op de verschillende aspecten die een rol spelen bij de betrokkenheid van waterschap en gemeente. Het betreft:

- Aanleiding
- Meerwaarde waterhuishouding
- Actoren
- Communicatie & Organisatie
- Financiering

2.2 AANLEIDING PROJECTEN

De onderzochte projecten laten een grote verscheidenheid zien in aanleidingen voor het terugbrengen van water in de stad. De aanleiding voor de projecten lag veelal niet in een opgave vanuit het waterbeheer, maar vanuit andere beleidsvelden. Voorbeelden van dergelijke aanleidingen zijn.

VERKEER EN VERVOER

Door herstructurering van wegen kan er ook ruimte gecreëerd worden voor water. In Arnhem en Wageningen waren verkeersprobleem (mede) de aanleiding voor het terugbrengen van historisch water in de stad. Het verkennen van de verkeersproblematiek gaf een positieve impuls aan het denken over water in de stedelijke omgeving en leidde in Wageningen tot de aanleg van een singel naar de stadsgracht.

HERSTRUCTURERING/WIJKVERBETERING

Veel steden kampen met verpauperde wijken in de stad. Bij wijkverbetering speelt de verbetering van de leefomgeving doorgaans een belangrijke rol. Water kan hier een positieve bijdrage aan leveren. Vanuit stedenbouwkundig oogpunt kan water een meerwaarde voor de stad vormen. Water kan bijdragen aan een positieve business case door waardevermeerdering van aanliggende panden en omliggende terreinen en een potentiële aantrekkingskracht voor recreatie en toerisme. In Zaandam heeft het terugbrengen van water in het centrum bijgedragen aan de economische concurrentiepositie van het winkelcentrum. Het vormde een belangrijke factor in de aantrekkelijkheid van de winkelstad.

CULTUURHISTORIE

Het terugbrengen van water in de stad kan ook plaatsvinden vanuit een cultuurhistorische achtergrond. Het water was decennia geleden al aanwezig en deze oude situatie wordt weer teruggebracht en zichtbaar gemaakt. Deze extra belevingswaarde die water aan een gebied kan geven, kan een economische stimulans vormen. De aanwezigheid en zichtbaarheid van water kan de aantrekkelijkheid van een gebied vergroten en kan recreatie en toerisme doen toenemen.

WATERHUISHOUDING

Uiteraard wordt water in een aantal gevallen ook juist weer teruggebracht in de stad vanuit waterhuishoudkundig oogpunt. In Beek en Ubbergen had men duidelijk een probleem met wateroverlast van de stuwwal. Het project "Water werkt" is gestart om onder andere dit probleem op te lossen.

2.3 MEERWAARDE VOOR DE WATERHUISHOUDING

Het terugbrengen van historisch water in de stad kan een positief effect hebben op de waterhuishouding. Waterhuishoudkundige opgaven die gebaat kunnen zijn bij het terugbrengen van historisch water in de stad, zijn waterberging, het verbeteren van de waterkwaliteit en de afvoer van hemelwater.

WATERBERGING

Veel gemeenten hebben een gemeentelijke wateropgave. Deze wateropgave geeft de hoeveelheid waterberging aan die nodig is om wateroverlast te voorkomen. Het terugbrengen van water in de stad kan in de praktijk meestal slechts een zeer gering deel van de waterbergingsopgave vervullen. De ruimte voor waterberging wordt grotendeels bepaald door de peilstijging die op het open water mogelijk is en wordt beperkt door de noodzakelijke ontwateringsdiepte voor de omliggende functies. Dit maakt dat doorgaans slechts een geringe peilfluctuatie in stedelijk gebied mogelijk is en dus slechts weinig bergingsruimte aanwezig is.

WATERKwaliteit

Een slechte waterkwaliteit in stedelijk gebied kan veroorzaakt worden door riooloverstorten die niet conform beleid functioneren, riooloverstorten die op een verkeerde plaats liggen of bijvoorbeeld door onvoldoende doorstroming in de aanwezige watergangen. Door water terug te brengen in de stad kan een verbetering van de waterkwaliteit worden bereikt door het verbeteren van de doorstroming van het stedelijk watersysteem en het saneren van niet goed functionerende of verkeerd gelegen riooloverstorten. Daarentegen kunnen dit soort projecten ook aanleiding geven tot waterkwaliteitsproblemen als gevolg van stagnant water en onvoldoende doorstroming. Zo heeft in Breda het aanleggen van nieuw stedelijk water geleid tot het ontstaan van stagnant water in een 'dode arm'.

AFVOER VAN HEMELWATER

Het afkoppelen van regenwater is een veel voorkomende maatregel om de rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI) te ontlasten. Het afgekoppelde regenwater moet echter wel afgevoerd worden. Hierbij kan extra open water een rol spelen.

2.4 ACTOREN

Een groot aantal gemeenten is actief bezig met het weer terugbrengen van water in de stedelijke omgeving. Bij het terugbrengen van water in de stedelijke omgeving zijn vaak meerdere partijen betrokken. De hoeveelheid en het type actoren kan zeer verschillend zijn. Voor alle organisaties geldt dat er duidelijk een meerwaarde voor de eigen organisatie moet zijn om een actieve rol te willen spelen in het project.

Actoren die een rol speelden in de onderzochte projecten zijn.

GEMEENTEN

De interviews geven het beeld dat het vooral de gemeenten zijn die als initiatiefnemer voor de onderzochte waterprojecten in stedelijk gebied optreden. Dit heeft als voornaamste reden dat er vanuit een gemeentelijk beleidsterrein een opgave aan de projecten ten grondslag ligt. Zo lag er in Wageningen een verkeerskundig probleem met de Rooseveltweg. Toen de gemeente hierover in contact trad met het waterschap bleek er ook een waterhuishoudkundige opgave te liggen die goed kon worden gecombineerd met de herstructurering van de weg.

Bij de uitwerking van de plannen zijn veelal meerdere partijen binnen de gemeentelijke organisatie betrokken. Afhankelijk van het beleidsterrein waarin de primaire opgave ligt, wordt een ter zake kundig projectleider aangewezen. In het projectteam hebben voor het project relevante specialisten zitting. Dit kan variëren van waterbouwkundigen tot vergunningspecialisten. Vrijwel alle afdelingen binnen de gemeentelijke organisatie hebben een adviserende of toetsende rol in de onderzochte projecten.

WATERSCHAP

De betrokkenheid van de waterschappen bij de projecten is zeer verschillend en hiermee ook de rol die zij innemen in een dergelijk project. Afhankelijk van de waterdoelen en wateropgaven hebben de waterschappen veel of weinig betrokkenheid. Indien er een duidelijk waterhuishoudkundig doel in het project benoemd is, beschouwt het waterschap het doorgaans als haar taak dit doel te behartigen en neemt zij zitting in de projectgroep die het project begeleidt.

In vrijwel alle onderzochte projecten werden andere beleidsopgaven dan water als meer sturend ervaren. Uitzonderingen hierop zijn Beek-Ubbergen en Enschede. In Enschede heeft de Roombeek voornamelijk een waterhuishoudkundig doel. Vanuit zowel waterschap als gemeente is een projectleider aangesteld die de Roombeek samen ontwikkeld hebben.

Deelname aan de projectgroep wordt door waterschappen dan ook vaak als lastig ervaren omdat de wateropgave doorgaans niet de enige opgave binnen een project is. Doordat water vrijwel altijd een nevendoeel vormt naast beleidsdoelen van andere partijen, ervaren waterschappen het als lastig om de belangen van water naar wens te behartigen. Dit vraagt namelijk om te schakelen met andere beleidsvelden die niet 'des waterschaps' zijn.

Bij een aantal projecten was het terugbrengen van water zo kleinschalig, dat het waterschap geen betrokkenheid had. Haar rol beperkte zich tot die van vergunningverlener. In een aantal projecten wordt de rol van waterschappen als toetsers door zowel gemeente als waterschap als voldoende beschouwd vanuit de toekomstige rol van eigenaar/beheerder van het aan te leggen open water. Uit de evaluaties van andere projecten blijkt echter dat zowel gemeenten als waterschap de beperkte rol van het waterschap als toetsers beschouwen als een gemiste kans voor het verkennen en verwezenlijken van vooraf onbekende mogelijke meerwaarden. Zij pleiten juist voor een meer proactieve houding van het waterschap in het planproces vanaf het eerste moment van planvorming.

PROJECTONTWIKKELAARS EN VASTGOEDEIGENAREN

De formele rol van projectontwikkelaars was in de onderzochte projecten beperkt. Projectontwikkelaars hadden nooit zitting in een projectgroep. Achter de schermen kan de rol van de projectontwikkelaars uiteraard veel bepalender zijn geweest. Zij kunnen op basis van hun grondpositie een bepalende invloed hebben op de grondprijs en daarmee op de exploitatie van projecten.

De onderzochte projecten vallen onder de oude Wet Ruimtelijk Ordening (WRO). Onder deze wet is een bijdrage van projectontwikkelaars aan het terugbrengen van water in de stad afhankelijk van de bereidheid van de desbetreffende projectontwikkelaar: in hoeverre ziet hij water als een kwaliteitsimpuls voor zijn project? Met de Grondexploitatiewet die per 1 juli 2008 in werking is getreden, heeft de gemeente nu wel een mogelijkheid om de projectontwikkelaar te laten bijdragen aan het terugbrengen van water in de stad: het exploitatieplan. Het exploitatieplan is een nieuw instrument waarin specifieke en afdwingbare eisen locatie-eisen kunnen worden opgenomen ten aanzien van de kwaliteit van het plan.

DIENST LANDELIJK GEBIED EN NATUURBESCHERMINGSORGANISATIES

DLG en NBO's hadden alleen in het project van Beek Ubbergen een rol. Zij namen deel aan de projectgroep omdat hier natuurontwikkeling en ruilverkaveling aan de orde waren. De overige projecten lagen in stedelijke gebieden waarin DLG en NBO's geen rol hadden.

PROVINCIE

De provincie had nauwelijks een rol in de projecten, met uitzondering van het project in Beek Ubbergen. Door middel van het project "Water werkt" kon de provincie hier werken aan één van haar beleidsthema's: verdroging. Om deze reden waren zij nauw betrokken bij het proces. In de andere projecten was de provincie vaak agendalid van de projectgroep.

BEWONERS

Bewoners zijn een belangrijke partij bij het weer terugbrengen van water in de stedelijke omgeving. In Utrecht, Breda, Arnhem en Wageningen zijn stichtingen in het leven geroepen om de belangen van de bewoners te behartigen in het proces. In Utrecht was deze burgervertegenwoordiging zelfs de initiator van het project en in Arnhem heeft een burgeralliantie een belangrijke rol gespeeld in het verkrijgen van de benodigde financiering.

SUBSIDIEVERLENERS

Als niet onbelangrijke deelnemende partij aan projecten kunnen subsidieverleners worden aangemerkt. Om voor een subsidie in aanmerking te kunnen komen, dienen ingediende projecten aan bepaalde voorwaarden te voldoen. Via deze weg kunnen subsidieverleners een bepalende stempel hebben in het terugbrengen van water in de stad.

In de onderzochte projecten zijn de volgende subsidieverleners aangetroffen:

- de Europese Unie (o.a. de regelingen Interreg IIIB, EFRO, Birk);
- het ministerie van VROM (o.a. de regeling ISV);
- het ministerie van V&W (o.a. de regeling NBW);
- de provincies;
- regio's (o.a. het Samenwerkingsverband Noord-Nederland);
- het onderzoeksprogramma Leven met Water;
- recreatieschappen;
- lokale stichtingen.

WONINGCORPORATIES

Het terugbrengen van water in de stad geeft doorgaans een kwaliteitsimpuls aan de omgeving. We zien dan ook dat corporaties hierop aanhaken door hun eigendommen in de omgeving van de activiteiten op te knappen.

In de onderzochte projecten hebben de woningcorporaties niet als projectontwikkelaar opgetreden. Uiteraard hebben zij wel eigendommen en eventueel grondeigendommen en daarmee ook invloed op de grondprijs.

RECREATIE EN TOERISME

In een aantal projecten geeft het terugbrengen van historisch water in de binnenstad mogelijkheden voor recreatie zoals recreatievaart, rondvaarten, waterfietsen en horeca langs het water. Om deze reden zien we in een aantal projecten ook de recreatiesector deelnemen aan projecten.

CULTUURHISTORIE

Juist vanwege het karakter van het terugbrengen van historisch water zien we bij een aantal projecten dat organisaties als Monumentenzorg en de Rijksdienst voor Archeologie partner zijn in de projecten. Zij kunnen op deze manier cultuurhistorische kennis aandragen voor het herstel van de waterstructuur.

2.5 COMMUNICATIE EN ORGANISATIE**COMMUNICATIE MET BURGERS**

Bij alle onderzochte projecten heeft een relatief uitgebreide communicatie met bewoners (-platforms) plaatsgevonden. De doelstelling voor de communicatie varieerde van het leveren van input aan de planvorming (Utrecht) tot het informeren over voorgenomen activiteiten. Hierbij moet gedacht worden aan bewonersavonden, inloopavonden e.d.

In Arnhem en Wageningen kwam het eerste initiatief van betrokken burgers die problemen ervaren met hun leefomgeving. Door een stichting in het leven te roepen en de (verkeerskundige) problemen onder de aandacht te brengen bij de gemeente zijn de initiatieven in samenhang met de andere opgaven opgepakt.

VERGUNNINGEN

Bij een aantal projecten was de gemeente initiatiefnemer en ontwikkelaar van het project en hadden overige partijen alleen een toetsende en vergunningverlenende rol. In deze projecten bleef de communicatie beperkt tot vergunningaanvragen en de overleggen daarover.

PROJECTGROEP

Indien andere partijen zoals het waterschap betrokken waren bij de planvorming hadden deze doorgaans ook zitting in de projectgroep. In Beek Ubbergen kwam deze projectgroep bijna wekelijks bij elkaar. In Wageningen had het waterschap ook zitting in de projectgroep maar was alleen aanwezig indien voor het waterschap relevante zaken aan de orde kwamen. Ook in Gouda had het waterschap zitting in de projectgroep. De inzet werd door het waterschap in de voorbereidingsfase onderschat. Het waterschap is achteraf van mening dat in die fase meer energie in het project gestoken had moeten worden. Daarmee had het waterschap meer sturing kunnen geven aan het gehele proces.

STUURGROEP

In sommige projecten is een stuurgroep ingesteld. Het wel of niet instellen van een stuurgroep is afhankelijk van de complexiteit van het project. Met name voor de complexere projecten, waarbij meerdere belangen en partijen een rol spelen, worden stuurgroepen ingesteld. De stuurgroepen worden doorgaans gevormd door bestuurlijke vertegenwoordigers van de betrokken partijen, ondersteunt door eigen ambtenaren. In de stuurgroepen worden bestuurlijke besluiten over financiën en voortgang voorbesproken en afspraken gemaakt over de besluitvorming.

BILATERAAL OVERLEG

De geïnterviewden geven aan dat in de projecten veel bilateraal overleg noodzakelijk is. Deze overleggen kunnen gaan over een veelheid aan (detail)onderwerpen. Vragen als “Welk profiel hanteren we?”, “Hoe zit het met de verschillende waterpeilen?” en “Hoe steken we de besluitvorming in?” komen in deze overleggen aan de orde. Deze bilaterale overleggen vinden plaats in de vorm van telefoontjes, e-mails of afgesproken overlegmomenten. Uit de interviews komt naar voren dat de samenwerking tussen partijen op dit niveau essentieel is voor het succesvol verlopen van processen.

2.6 FINANCIERING

FINANCIERINGSVORMEN

De financiering van de geanalyseerde projecten is relatief uniform. Veelal is de gemeente de financier van het project. Hierbij kan subsidie worden verkregen vanuit Rijk, provincie en Europa. Dit is ook in lijn met de gemeentelijke rol als initiatiefnemer en vaak doorslaggevende stedenbouwkundige invalshoek.

In een aantal gevallen heeft het waterschap bijgedragen in de kosten. De verdeling van de kosten werd in de meeste gevallen afgeleid van het waterhuishoudkundige doel dat nagestreefd werd. Over het algemeen viel de bijdrage in het niet bij de totale investeringskosten. Uitzondering hierop vormen de projecten Roombeek en Water werkt.

Private partijen zijn in de geanalyseerde projecten niet betrokken als directe financier. De projecten vallen onder de oude Wet Ruimtelijk Ordening (WRO). Met deze wet is het voor gemeenten lastig kosten te verhalen wanneer de projectontwikkelaar een grondpositie heeft. Gemeenten kunnen in eerste instantie kosten verhalen voor bijvoorbeeld het terugbrengen van water in het plangebied op basis van een minnelijke overeenkomst, waarin een exploitatiebijdrage wordt afgesproken. Mocht dit niet lukken, kan de gemeente terug grijpen op de baatbelasting. Dit instrumentarium schiet echter tekort, waardoor niet alle gemaakte kosten verhaald kunnen worden.

Projectontwikkelaars zijn vaak terughoudend om kostenposten in hun project op te nemen waar geen (directe) baten tegenoverstaan. Bovendien kunnen projectontwikkelaars kiezen voor de optie van zelfrealisatie, waarbij de ontwikkelaar op zijn grondposities zelf vastgoed en openbaar gebied ontwikkelt binnen de kaders van gemeentelijke bestemmingsplannen. De mogelijkheid voor het terugbrengen van water in de stad is dus – onder de oude wetgeving – afhankelijk van de bereidheid van de desbetreffende projectontwikkelaar; in hoeverre ziet hij water als een kwaliteitsimpuls voor zijn project?

Ook biedt de oude WRO geen basis voor bovenplanse verevening. Dus wanneer water buiten het project van de ontwikkelaar wordt aangelegd, maar het desbetreffende project er wel profijt van heeft, kunnen kosten toch niet op de ontwikkelaar verhaald worden.

Conform de Grondexploitatiewet die per 1 juli 2008 in werking is getreden, kunnen kosten nog steeds met een minnelijke overeenkomst verhaald worden. De gemeente heeft nu echter de mogelijkheid van het exploitatieplan. Dit is met name bedoeld om de zogenoemde 'freeriders' – ontwikkelaars die geen overeenkomst willen sluiten en dus geen exploitatiebijdrage willen betalen – te dwingen mee te betalen. Het exploitatieplan is een nieuw instrument waarin specifieke en afdwingbare locatie-eisen kunnen worden opgenomen ten aanzien van de kwaliteit van het plan zowel qua woningbouwcategorieën als het openbare gebied. In een exploitatieplan wordt per te ontwikkelen perceel (na rato van opbrengst) een exploitatiebijdrage vastgesteld. Wanneer de locatie-eisen goed geformuleerd zijn, heeft de gemeente de mogelijkheid om bijvoorbeeld stedelijk water af te dwingen. Zo houdt de gemeente de regie over de ontwikkeling.

BEHEER EN ONDERHOUD

Over het beheer en onderhoud van de op te leveren waterlopen zijn tijdens de loop van de projecten meestal geen afspraken gemaakt. Het waterschap is per definitie beheerder van water (peilbeheer). Het blijkt dat afspraken over onderhoud doorgaans worden gemaakt nadat de projecten afgerond zijn. In alle onderzochte gevallen geldt dat het waterschap het onderhoud van het natte profiel voor haar rekening neemt met uitzondering van kademuren en het dagelijks verwijderen van drijfvuil. Deze laatste onderhoudstaken komen voor rekening van de gemeenten die daartoe beter zijn uitgerust.

Uitzondering op deze procesgang vormen Enschede en Breda. In Enschede zijn de afspraken over beheer en onderhoud vooraf vastgelegd in een ontwikkelovereenkomst tussen gemeente en waterschap. Dit houdt in dat de Roombeek in de legger van het waterschap wordt opgenomen, samen met de daaruit voortvloeiende beheer en onderhoudsverplichtingen. In Breda zijn soortgelijke afspraken gemaakt.

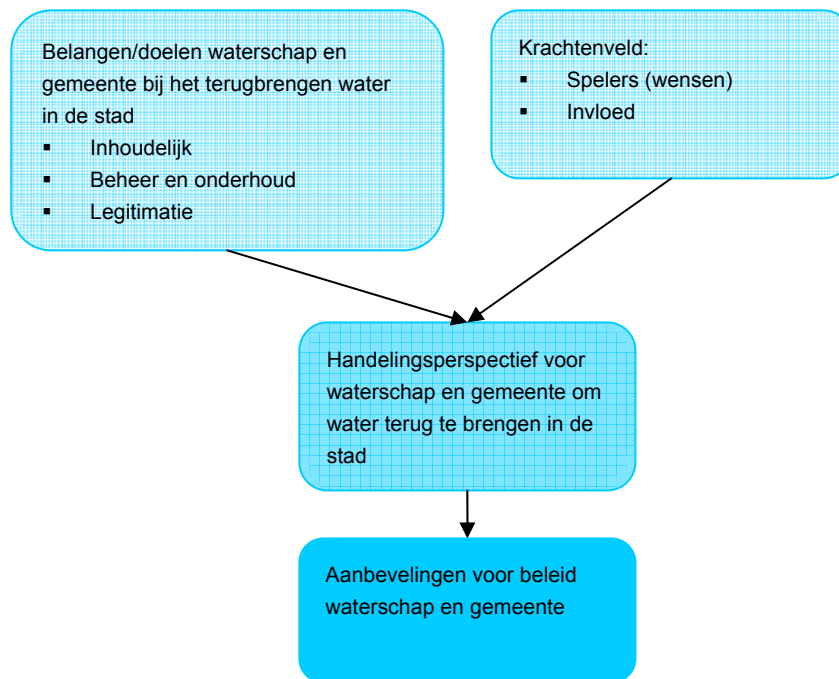
3

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

3.1 KADER

Het doel van dit onderzoek is ‘inzicht verkrijgen in bestaande ervaringen van gemeenten, waterschappen en private partijen vanuit een waterhuishoudkundige invalshoek en van daaruit een aantal aanbevelingen te doen die als handvat dienen bij het ontwikkelen van toekomstige plannen’.

AFBEELDING 3.2 ONDERZOEKSKADER

In hoofdstuk 1 is een aantal onderzoeksvragen genoemd om inzicht in de verschillende van belangzijnde aspecten van de projecten te verkrijgen. In dit hoofdstuk worden per onderzoeksvraag de conclusies weergegeven op basis van de onderzochte projecten en daaruit opgedane inzichten.

Op basis van deze conclusies worden vervolgens aanbevelingen gedaan voor het handelingsperspectief van waterschappen en gemeenten om water weer terug te brengen in de stad.

3.2 CONCLUSIES

1. WELKE BELANGEN HEBBEN WATERSCHAPPEN EN GEMEENTEN BIJ HET TERUGBRENGEN VAN WATER IN DE STAD EN WAAR KOMEN DEZE BELANGEN UIT VOORT (WATERKETEN, WATER BERGEN, BELEVING, ECONOMISCHE MOTIEVEN, CULTUURHISTORISCHE MOTIEVEN, ET CETERA)?

Primair ligt het belang om te starten met het terugbrengen van water in de stad bij gemeenten. Het terugbrengen van water in het stedelijk gebied vormt in de meeste gevallen een onderdeel van een wijkverbeterings- of herstructureringsproject waarbij het vergroten van de aantrekkelijkheid van een gebied voorop staat. Daarbij speelt veelvuldig de behoefte om de economische situatie in een gebied te bevorderen. Een enkele keer vormt een verkeerskundig knelpunt de aanleiding voor de gemeente om water terug te brengen in het stadsbeeld.

Als het waterschap betrokken is bij het project, is dit in alle gevallen af te leiden van de waterbeherende taak die het waterschap heeft. In die gevallen heeft het terugbrengen van water in de stad doorgaans een (geringe) bijdrage aan waterberging, een bijdrage aan het verbeteren van de afvoer/doorspoeling van reeds aanwezige waterpartijen of draagt het project bij aan het saneren van riooloverstorten in het stedelijk gebied. Met het terugbrengen van water in de stad kunnen echter ook nieuwe problemen ontstaan met de waterkwaliteit. Door onvoldoende doorstroming kunnen bijvoorbeeld problemen met algengroei en kroos optreden.

Naast deze tastbare doelen kan het terugbrengen van water in de stad ook een bijdrage leveren aan meer immateriële belangen. Water in de directe leefomgeving kan een rol spelen in de bewustwording van de noodzaak tot een duurzaam omgaan met grondstoffen en milieu. Daarnaast kan een waterschap zich met het terugbrengen van water in de stad profileren bij doelgroepen in het stedelijk gebied en daarmee draagvlak voor haar functioneren bij dit kiezerspotentieel versterken.

2. IS HET WATERSCHAP VERANTWOORDELIJK VOOR EEN BIJDRAGE IN DE INVESTERING EN OP GROND WAARVAN?

Uit de onderzochte projecten blijkt dat de bijdrage van waterschappen doorgaans rechtstreeks verband houdt met het belang van een project voor de waterhuishouding. Indien er geen rechtstreeks verband is met een waterhuishoudkundig doel is de financiering vanuit het waterschap minimaal. De bijdrage van waterschappen wordt doorgaans bepaald door het op kosten zetten van de maatregelen die bijdragen aan de waterdoelstellingen. Over het algemeen wordt hierbij geen rekening gehouden met de aankleding van de waterpartij. Op basis hiervan worden met de projectpartners afspraken gemaakt over de verdeling van de kosten.

Met de Grondexploitatiewet die per 1 juli 2008 in werking is getreden, hebben gemeenten een wettelijk instrument om 'waterkosten' te verhalen op de ontwikkelende partij via het exploitatieplan. Het exploitatieplan is een nieuw instrument waarin specifieke en afdwingbare locatie-eisen kunnen worden opgenomen ten aanzien van de kwaliteit van het plan. Op deze wijze kan invulling worden gegeven aan het kostenveroorzakingsbeginsel dat is vastgelegd in het Nationaal Bestuursakkoord Water in 2004.

3. WAT IS DE ROL VAN WATERSCHAP EN GEMEENTE IN TOTALE PLANONTWIKKELING EN HOE WORDT DEZE ROL INGEVULD?

Uit de onderzochte projecten blijkt dat de gemeente vrijwel altijd de initiatiefnemende partij is voor projecten waarbij water is teruggebracht in stedelijk gebied. De reden hiervoor is dat deze projecten veelal vanuit een gemeentelijk beleidsdoel worden opgestart, bijvoorbeeld

vanuit herstructurering of verkeerskundige problematiek. Het terugbrengen van water is in die gevallen een onderdeel van een groter complex aan ingrepen.

Waterschappen nemen doorgaans deel vanuit een toetsende rol en een adviserende rol. De toetsende rol vullen waterschappen in vanuit hun verantwoordelijkheid om uiteindelijk een keurvergunning af te geven. De adviserende rol beperkt zich in veel gevallen tot vormgevings- en inrichtingsadviezen vanuit de toekomstige verantwoordelijkheid voor beheer en onderhoud van de nieuw aangelegde watergang(en).

In vier van de negen in meer detail geanalyseerde projecten is het waterschap partner in het gehele planproces. Dit is uitsluitend het geval als het project ook duidelijke waterhuishoudkundige doelen heeft.

In het merendeel van de projecten concluderen gemeenten en waterschap achteraf dat een eerdere en meer intensieve betrokkenheid van het waterschap had kunnen bijdragen aan het succes van een project. Dit vraagt om een andere rol van het waterschap waarbij zij niet alleen als waterbeheerder optreedt maar ook meer ontwikkelend optreedt.

Het vervolgens behouden van een rol in het planproces is niet alleen afhankelijk van de ambtelijke inzet. Ook deelname van het waterschap in een bestuurlijke stuurgroep kan helpen bij het bewaken van de verschillende rollen. In het project Beek-Ubbergen heeft het instellen van een onafhankelijke procesbegeleider tot grote tevredenheid van de projectpartners bijgedragen aan het 'scherphouden' van de rollen van de deelnemende partijen aan het proces.

4. WELKE AFSPRAKEN ZIJN ER OVER BEHEER EN ONDERHOUD? WIE DRAAGT WELK DEEL VAN DE KOSTEN? WIE VOERT WELKE ACTIVITEITEN UIT?

Uit de onderzochte projecten blijkt dat afspraken over het beheer en onderhoud vaak van ondergeschikt belang zijn in het planproces. Doorgaans maken partijen aan het eind van het planproces afspraken over de taakverdeling rond beheer en onderhoud.

Het waterschap is per definitie beheerder van het water (peilbeheer). Indien projecten alleen vanuit de gemeente worden getrokken, blijkt het onderhoud van de aangelegde watergang door de gemeente te worden betaald. Waar gemeenten en waterschappen samenwerken in het planproces is doorgaans de afspraak dat het waterschap verantwoordelijk wordt voor het onderhoud van het 'natte profiel' en de gemeente voor het onderhoud van het 'droge profiel'. Het verwijderen van drijfvuil blijft doorgaans een taak van de gemeente omdat het past in de reguliere infrastructurele onderhoudscyclus.

In een enkel project hebben gemeente en waterschap de afspraken over beheer en onderhoud vastgelegd in een samenwerkingsovereenkomst en wordt de nieuwe watergang opgenomen in de legger van het waterschap.

5. HOE KUNNEN DE BELEIDSAGENDA'S VAN WATERSCHAP EN GEMEENTE WORDEN GECOMBINEERD WAAR HET GAAT OM HET TERUGBRENGEN VAN WATER IN DE STAD?

Uit de onderzochte projecten blijkt dat het voor het combineren/afstemmen van beleidsagenda's tussen waterschap en gemeente essentieel is om het waterschap vroegtijdig te betrekken bij het planproces. Het waterschap dient bij voorkeur al betrokken te worden bij de eerste ideevorming. Hierdoor wordt het mogelijk om waterdoelen beter in het planproces te betrekken en kunnen eventuele (waterkwaliteits) problemen bij oplevering worden voorkomen. Bovendien, als het waterschap werkelijk partner wil zijn, kost het veel tijd om het project intern bij het waterschap op de beleidsagenda te krijgen.

Uit de onderzochte projecten blijkt dat het essentieel is om in de samenwerking voldoende tijd en ruimte te nemen om verwachtingen en doelen als partners naar elkaar uit te spreken. Dit dient niet alleen aan het begin van het traject te gebeuren, maar partners moeten dit ook blijven doen gedurende het proces. Het blijkt van belang om gedurende het proces voldoende vaak stil te staan bij de oorspronkelijke doelen en belangen en te verifiëren of deze nog geldig zijn. Dit voorkomt het uit elkaar drijven van belangen, waardoor de samenwerking kan verstarren. Het op deze manier 'bouwen van een team' dat gezamenlijk het project gaat realiseren, blijkt een belangrijke succesfactor voor het combineren van beleidsagenda's en het realiseren van doelen.

In geval van partnerschap van het waterschap is deelname door het waterschap aan de bestuurlijke stuurgroep gewenst.

3.3 AANBEVELINGEN

1. WELKE BELANGEN HEBBEN WATERSCHAPPEN EN GEMEENTEN BIJ HET TERUGBRENGEN VAN WATER IN DE STAD EN WAAR KOMEN DEZE BELANGEN UIT VOORT (WATERKETEN, WATER BERGEN, BELEVING, ECONOMISCHE MOTIEVEN, CULTUURHISTORISCHE MOTIEVEN, ET CETERA)?

Bij het weer terugbrengen van water in de stad kan een veelvoud aan belangen aan de orde zijn. Voor een goede samenwerking tussen gemeente en waterschap is het nodig dat beide partijen, zowel gemeente als waterschap, belangen hebben bij het weer terugbrengen van water in de stad. Voor de gemeente kunnen dit zijn wijkverbetering, verkeer & vervoer, recreatie, cultuurhistorie e.d. Voor het waterschap kunnen dit zijn waterberging, waterkwaliteit of bijvoorbeeld doorspoeling van het stedelijk watersysteem.

Om tot een goede samenwerking te komen, zullen gemeente en waterschap eventuele belangen bij de start van het project goed moeten afstemmen. Dit vraagt van gemeenten om waterschappen vroegtijdig op de hoogte te stellen van ontwikkelingen, zodat het waterschap een inschatting kan maken van potentiële meerwaarde van het project vanuit haar belangen. Maar ook het waterschap kan stappen zetten door bijvoorbeeld een interne discussie op te starten over mogelijke belangen van het waterschap bij het terugbrengen van water in de stad en alert te zijn op kansen die zich op gemeentelijk niveau voordoen.

Wij adviseren waterschappen om bij het verkennen van mogelijke belangen bij het terugbrengen van water in de stad ook aandacht te schenken aan immateriële belangen zoals de beleving van water, aandacht voor duurzaamheid en de zichtbaarheid van het waterschap in de stad.

Om de start van een project beter vorm te geven, is het mogelijk dat alle partijen hun eigen doelen inventariseren en deze vastleggen in een document. Dit kan een intentieovereenkomst of samenwerkingsovereenkomst zijn. Verder is het veelal zinvol om een startoverleg te hebben. Gezamenlijke workshops kunnen ook bijdragen aan wederzijds begrip en vertrouwen.

2. IS HET WATERSCHAP VERANTWOORDELIJK VOOR EEN BIJDRAGE IN DE INVESTERING EN OP GROND WAARVAN?

Los van financieringsprincipes op basis van profijt, zou een waterschap kunnen en wellicht moeten overwegen om bijdragen te leveren aan waterprojecten in de stad zonder dat deze een strikt waterhuishoudkundig doel hebben. Het belang van een waterschap in deze gevallen kan zijn dat via deze projecten water dichterbij de burger wordt gebracht, het nadenken over een duurzame leefomgeving wordt gestimuleerd of bijvoorbeeld haar eigen zichtbaarheid wordt vergroot.

Een belangrijk bijkomend voordeel voor het waterschap is dat door een financiële bijdrage te leveren ze ook meer zeggenschap hebben over de uiteindelijke vorm van het terug te brengen water. Over het algemeen geldt ook hier de trits: belang, betaling, zeggenschap.

Voor het snel kunnen handelen in het contact met gemeenten of projectontwikkelaars is een duidelijk waterschapsstandpunt over een potentiële bijdrage vanuit het waterschap wenselijk. Wij bevelen waterschappen dan ook aan om intern tijdig de discussie over deze bijdragen voor 'immateriële' doelen aan te gaan zodat hierover tijdig een ambtelijk en bestuurlijk standpunt wordt ingenomen.

FINANCIËLE COMPONENT

Het vaststellen van de financiële component in dergelijke projecten is vaak erg complex. Wat reken je wel mee en wat niet, afrekenen op basis van werkelijke kosten of via de raming zijn vragen die dan aan de orde komen. Om inzicht te krijgen in de financiële component bij dergelijke plannen adviseren we een vervolgonderzoek te starten.

3. WAT IS DE ROL VAN WATERSCHAP EN GEMEENTE IN TOTALE PLANONTWIKKELING EN HOE WORDT DEZE ROL INGEVULD?

Waterschappen zijn sinds een aantal jaren intensiever betrokken bij ontwikkelingen in stedelijke gebieden door instelling van het proces van watertoetsen. In de praktijk blijkt echter dat deze rol vaak wordt ingevuld als 'toetsers' van aanvragen. Hiermee blijft een uitgelezen kans onbenut om water 'op de kaart te zetten' en water in het stedelijk gebied onder de aandacht te brengen van een brede doelgroep.

Waterschappen kunnen zich afvragen of deze beperkte rol in projecten van derden uiteindelijk in hun voordeel gaat werken. Ze beperken hiermee hun invloed in de projecten en missen daarmee ook kansen om in andere trajecten in stedelijk gebieden betrokken te raken.

We raden waterschappen daarom aan om te streven naar een creatievere invulling van hun rol en proactief mee te denken in ontwikkeltrajecten. Hierbij zal het noodzakelijk zijn om zo nu en dan de 'harde' randvoorwaarden (in 'm' en 'm') los te laten en creatief mee te denken over de ruimtelijke invulling van projecten. Het opstellen van een ontwikkelovereenkomst waarbij ieders belangen en randvoorwaarden worden weergegeven, kan hierbij een positieve rol spelen. Op die manier juist kunnen waterbeheerders uiteindelijk wellicht meer voor 'het water' betekenen.

Deze omslag in rolinvulling van toetsers naar adviseur zal in veel gevallen een (interne) cultuuromslag van waterschappen vergen. Gemeenten kunnen bijdragen aan deze omslag door ambtelijk en bestuurlijk hun verwachtingen van het waterschap en mogelijke kansen voor het waterbeheer te bespreken.

4. WELKE AFSPRAKEN ZIJN ER OVER BEHEER EN ONDERHOUD? WIE DRAAGT WELK DEEL VAN DE KOSTEN? WIE VOERT WELKE ACTIVITEITEN UIT?

Uit de geanalyseerde projecten blijkt dat afspraken over het onderhoud meestal naar volle tevredenheid van partijen na afronding van de realisatiefase worden gemaakt. Op dat moment worden doorgaans standaard afspraken over beheer en onderhoud gemaakt: beheer en onderhoud van het natte profiel komen voor rekening van het waterschap en de gemeente pakt het onderhoud van het droge profiel op.

Wij adviseren waterschappen om nieuwe profielen in de legger van het waterschap op te nemen. Dit kan bijdragen aan een snelle opname van de nieuwe watergangen in het reguliere onderhoudsprogramma van het waterschap. Daarnaast is het raadzaam om gezamenlijk een onderhoud-beheerplan op te stellen. Hierin leg je vast wat wanneer moet gebeuren.

5. HOE KUNNEN DE BELEIDSAGENDA'S VAN WATERSCHAP EN GEMEENTE WORDEN GECOMBINEERD WAAR HET GAAT OM HET TERUGBRENGEN VAN WATER IN DE STAD?

Gemeenten zijn doorgaans de initiatiefnemer voor ontwikkelprojecten in het stedelijk gebied. Het inbrengen van water in ontwikkelprojecten kan een goede bijdrage leveren aan de aantrekkelijkheid en de economische kracht van een gebied. Vanuit dit oogpunt kan een

waterschap een kundige bijdrage leveren in het meedenken over de wijze waarop water te betrekken in de ontwikkeling. We raden gemeenten (en projectontwikkelaars) daarom aan om waterschappen vroegtijdig bij hun planvorming te betrekken, ook al lijkt water op voorhand geen prominente rol te gaan spelen.

Wij adviseren waterschappen om zelf ook actief de gemeentelijke ontwikkelingen te volgen om zo tijdig in contact te kunnen treden met gemeenten zodra zich ontwikkelingen voordoen die potentieel interessant zijn vanuit waterhuishoudkundig oogpunt. Een groot aantal waterschappen heeft deze 'oog- en oorfunctie' reeds vormgegeven in de vorm van gemeentelijk accountmanagement en bijvoorbeeld door het regelmatig organiseren van een gemeentelijke waterdag. Deze activiteiten dragen bij aan het besef van elkaars standpunten en urgenties als opmaat naar het afstemmen van beleidsagenda's.

Het heeft meerwaarde als de samenwerking tussen gemeente en waterschap niet alleen op ambtelijk niveau maar ook op bestuurlijk niveau wordt gezocht. Op bestuurlijk niveau kunnen diverse ontwikkelingen in samenhang met elkaar worden besproken en afgestemd en is er ruimte om met elkaar van gedachten te wisselen over lange termijn perspectieven. Op projectniveau kan deze bestuurlijke samenwerking vorm krijgen in een stuurgroep, daarnaast is regulier bestuurlijk overleg een goed instrument om betrokken te blijven bij nieuwe ontwikkelingen.

Hoewel in de afgelopen jaren al grote stappen zijn gezet, blijkt telkens weer dat de werelden van waterbeheerders en stedenbouwkundigen nog ver uit elkaar liggen. Waar stedenbouwkundigen praten, werken en denken in 'beelden', spreken waterbeheerders vooral de taal van 'm² en m³'. Er is behoefte aan een gezamenlijke praktijktaal waarin beide werelden elkaar ontmoeten. We raden beide sectoren aan om te blijven werken aan ontmoetingen tussen stedenbouwkundigen en waterbeheerders om steeds beter elkaars taal te leren spreken en begrijpen.

BIJLAGE 1

INVENTARISATIE BESTAANDE PROJECTEN - DEELRAPPORTAGE

Voor u ligt de inventarisatie van een dertigtal projecten waarbij water teruggebracht is in de stad. Alle projecten zijn beschreven aan de hand van kenmerken die tijdens het startoverleg van de begeleidingscommissie zijn benoemd. De belangrijkste kenmerken van de projecten zijn opgenomen in tabel B.1.

ALGEMENE CONCLUSIE INVENTARISATIE

Op basis van de gegevens uit de quickscan zijn een aantal algemene eerste conclusies te trekken:

- 1 Opvallend is dat de gevonden doelstellingen van de meeste projecten niet gefocust zijn op waterhuishouding. Waterdoelen zijn in elk geval niet of nauwelijks opgenomen in de externe communicatie. Wellicht dat waterschappen zich nu onvoldoende profileren vanuit gezamenlijke projecten?
- 2 Voor opstarten van projecten worden het vaakst economische redenen genoemd.
- 3 De rol van waterschappen is in de meeste projecten zeer beperkt. In de meeste gevallen is de gemeente de partij die het initiatief neemt en het project trekt en worden waterhuishoudingsdoelen pas later ingebracht.
- 4 Projecten die voortkomen uit een gemeentelijk waterplan zijn doorgaans wel ingestoken vanuit waterdoelstellingen. Het doel dat daarbij het meest genoemd wordt, is afkoppeling.
- 5 De projecten komen door heel Nederland voor, zowel in grote als kleine steden.
- 6 Private partijen lijken vooralsnog weinig betrokken bij het terugbrengen van historisch water.

KEUZE VERDER UIT TE WERKEN CASES

De rol van waterschappen in de stad vormt de spil van dit onderzoek. Dit is een belangrijk criterium voor het kiezen van een casus. Het is wenselijk dat de onderzochte projecten zijn afgerond, zo kan men het proces van begin tot eind volgen. Daarnaast kunnen echter ook lopende projecten zeer leerzaam zijn.

Criteria voor de keuze van de cases:

- Ligging in Nederland (Noord, Oost, Zuid, West)
- Hoogteligging (boven of onder NAP)
- Projecten in de binnenstad of herstructureringsprojecten
- Ecologische of economische doelen
- Privaat of publiek (financiering)

De begeleidingscommissie heeft de volgende projecten uitgekozen om verder uit te werken als casus:

1. Roombeek terug in de stad (Enschede):

Dit project is een herstructureringsproject. De gemeente Enschede heeft het doel om meer water terug te laten keren in de stad, dan wel nieuw water in de stad te brengen. Dit doet de gemeente in samenwerking met het waterschap.

2. Nieuwe Mark/Haven (Breda):

Dit project is een WICC (Water in Historic City Centres) project en wordt hier vanuit gefinancierd vanuit Europa. Dit project wordt gefaseerd uitgevoerd. Het eerste deel, een haven is al aangelegd. Dit project is in samenwerking met het waterschap uitgevoerd.

3. Herinrichting Rooseveltweg (Wageningen):

Dit project is opgestart vanuit een burgerinitiatief om verkeer op een weg te doen afnemen. De verbinding tussen het Binnenveld ten westen van Wageningen en de gracht in het centrum lag oorspronkelijk niet op deze plek.

4. Zichtbaar maken St. Jansbeek (Arnhem):

Deze beek waar Arnhem haar ontstaan aan ontleend, is al ten dele teruggebracht in de stad ter plaatse van de De la Reijstraat. Het heropenen van andere delen volgt nog.

5. Gasgracht (Meppel):

De gasgracht in Meppel betekent een korte uitbreiding van een bestaande gracht. In het waterplan uit 2002 wordt water in de stad als kans genoemd. Het openen van de Gasgracht is uiteindelijk door het waterschap minder relevant geacht, waardoor het waterschap op een beperkt niveau betrokken is.

6. Herstel Singelstructuur (Utrecht):

In 1997 is gestart met het opengraven van een singel. Deze fase is afgerond, momenteel is men bezig op een andere plaats een singel weer open te graven. Het waterschap is in dit proces op afstand betrokken, met het doen van onderzoek en met de watertoets. Er ligt een pril idee om de afvoer van de singels te vergroten waardoor het waterschap baat heeft bij de singels. Bij dit project zijn private partijen betrokken.

7. Water Werkt (Beek Ubbergen):

Binnen een uitgebreid afkoppelproject is een aantal beken hersteld. Dit project is in 1998 gestart en is afgerond. Het waterschap heeft tussen de 5 tot 10% bijgedragen. Dit kon het waterschap doen doordat 300.000 m³ water afgekoppeld is en het waterschap deze hoeveelheid water minder hoeft te zuiveren.

8. Inverdan (Zaandam): Met dit project keert het water keert terug in de Gedempte Gracht. De belangrijkste winkelstraat van Zaanstad is nu nog vrij breed, rommelig en ongezellig. Door het water 'krimpt' de openbare ruimte, het wordt intiemer en overzichtelijker. De ont-demping van de Gedempte Gracht is een harde voorwaarde voor subsidies van het Rijk (de Birk-subsidie van € 14 miljoen) en de provincie Noord-Holland (de UNA-ISV.1 subsidie van € 6,5 miljoen) voor verbetering van de binnenstad.

8. Onderzoek naar het heropenen van grachten (Leiden)¹:

Leiden heeft veel van zijn grachten gedempt. In het waterplan ligt een plan weer grachten te openen, op de bijbehorende waterkansenkaart staan een aantal grachten aangegeven waar dit mogelijk kan gebeuren. Er wordt een onderzoek gestart naar de mogelijkheid dit te realiseren, dan wel andere grachten te openen.

¹ Dit project is uiteindelijk vervangen door het project Havenkwartier Gouda waarin ook onderzoek is gedaan naar het heropenen van grachten. De projectleiders van het grachtenproject in Leiden waren niet meer bij gemeente en waterschap werkzaam.

TABEL B.1 OVERZICHT PROJECTEN WATER TERUG IN DE STAD

Project	Stad	Watertype	Doelen	Rol waterschap	Afronding	Partners	Financiering
1	Roombeek terug in de stad	Enschede	Beek	Afkoppelen, historisch, beleving van water, milieu, economisch	Ontwerp, financiering, uitvoering en projectleiding	Gemeente, Waterschap	Publiek Subsidie o.a. waterschap
2	Nieuwe Mark/ Haven	Breda	Haven en rivier	Vaarwater, toeristisch, economisch	Kleine subsidie, beheerder haven	Gemeente, Waterschap, Provincie	Deels privaot, subsidie 25.000€van Waterschap
3	Herinrichting Rooseveltweg	Wageningen	Singel	Afkoppeling, verbinding met gracht, milieu, wonen	Subsidie, beheerder af- & aanvoerende waterlopen	Gemeente, Burgerinitiatief, Waterschap, subsidiegevers	Publiek, 450.000€@Waterschap (10%)
4	Zichtbaar maken st. Jansbeek	Arnhem	Beek	Afkoppeling, historisch,	Subsidie, waterplan, beheerder	Gemeente, waterschap, provincie, RWS	Publiek-privaat, subsidie 50.000 €@Waterschap
5	Gasgracht	Meppel	Gracht	Bluswaterloot, scheepvaart, economisch, toeristisch	Formeel via watertoets	Gemeente, Provincie, Ondernemersvereniging	Publiek, Subsidie
6	Herstel Singelstructuur	Utrecht	Singel	Afkoppeling, vaarwater, historisch, economisch, toeristisch	Op afstand	Gemeente, Sponsors	Publiek-privaat Sponsoring
7	Water werkt	Beek Ubbergen	Beken, goten	Afkoppelen, toeristisch, economisch	Nauw overleg, financiering	Gemeente, provincie, Gelderse bosgroep, Waterschap	Publiek,
8	Herstel gracht (onderdeel Inverdan)	Zaandam	Gracht	Waterberging, water speelplaats, historisch, verfraaiingen, economisch, wonen, historisch	- Visie is gemaakt	Gemeente	Publiek-privaat, subsidie
9	Hollandse Waterstad	Gouda	Grachten	Kennis ontwikkelen,	Partner	Gemeente, provincie, waterschap, Golda,	Subsidie
10	Onderzoek heropenen grachten	Leiden	Gracht	Afkoppelen, waterkwaliteit, historisch, economisch	Staat in waterplan, gezamenlijk onderzoek	Gemeente, Waterschap	Publiek 1/3 waterschap 2/3 gemeente
11	Potmarge	Leeuwarden	Riviertje	Waterkwaliteit, ecologische potentie, recreatie	Onderdeel waterplan, monitoring waterkwaliteit	Gemeente, Waterschap	Publiek, Subsidie, o.a. waterschap
12	Herinrichting Jeker	Maastricht	Rivier	Verbreden, meanderen, voorkomen wateroverlast, natuur	Trekker project	Waterschap, Gemeente	Publiek, 100% Waterschap

Project	Stad	Watertype	Doelen	Rol waterschap	Afronding	Partners	Financiering	
13	Herstel haven	Roderwolde	Haven	Vaarwater, bluswater, historisch, toeristisch	-	afgerond	Gemeente, Provincie, recreatieschap	Publiek, subsidie
14	Blauwe As	Assen	Vaart	Vaarwater, toerisme, verfraaiing	-	Deels afgerond	Gemeente, SNN, Provincie, subsidiegevers	Publiek, subsidie
15	Molenstreng	Almelo	Waterloop	Historisch, vaarwater, recreatie	Meedenken in het masterplan Binnenstad Almelo	Niet afgerond, Visie	Gemeente, provincie	Publiek
16	Vaart	Drachten	Vaart	Vaarwater, verminderen overstorten, berging, historisch, verfraaiing	Vergunning verlening	Moet nog beginnen	Gemeente, Van Wind Groep	Publiek-privaat, Subsidie
17	Herstel vestingwerken	Bourtange	Vestinggracht	Toeristisch, historisch	-	Afgerond	Gemeente	Publiek, subsidie
18	Historische haven	Woudrichem	Haven	Vaarwater, historisch	?	?	?	?
19	IJssellade	Doesburg	Gracht	Doorstroming grachtengordel herontwikkeling	-	Afgerond	Gemeente, provincie, ing. bureau, architect,	Publiek-privaat subsidie
20	Bovengronds halen	Gender Eindhoven	Rivier	Afkoppeling, berging, drainerende werking, natuur	Subsidie, beheerder,	Begijnfase	Gemeente	Publiek
21	Herstel beken in de stad	Apeldoorn	Beken	Afkoppeling, waterberging, natuur, historisch, recreatie	Waterplan, onderdeel van Apeldoorns kanaal	Deels afgerond	Gemeente, Waterschap, provincie	Publiek-privaat, subsidie
22	Blauwe Loper	Veendam	Waterloop	Vaarrecreatie, economisch, verfraaiing centrum	Waarschijnlijk in waterplan	Wordt momenteel aangelegd	Gemeente, provincie (toezicht subs.)	Publiek, subsidie
23	Verbinding Noord- en Middenvest	Tholen	Waterloop buiten de stad	Afkoppeling, historisch, afvoer	Beheerder van water, expertise	Afgerond	Gemeente	Publiek, subsidie
24	Ontwikkelings-visie stadscentrum	Hoogeveen	Gracht, haven	Hemelwater afvoer, verfraaiing, economisch	-	Vistevorming is nog niet afgerond	Gemeente	Publiek

ROOMBEEK TERUG IN DE STAD-ENSCHEDA

Contactpersonen

Gemeente: De heer Boutkan

Waterschap: De heer Limbeek

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Enschede
Kenmerken:	Hoog Nederland, Oosten, Binnenstedelijk, Afgerond
Type water:	Beek
Historisch/nieuw:	Historisch water
Doel waterhuishouding:	afkoppelen, historisch, beleving van water

PROJECT BESCHRIJVING

Enschede gaat de 'blauwe aders' - waterlopen - terugbrengen in de stad. De wijk Roombeek, bekend van de vuurwerkcramp, is de eerste die daarvan profiteert. Deze wijk krijgt z'n beek, eveneens Roombeek geheten, weer terug. Deze actie vloeit voort uit de watervisie van Enschede.

De Roombeek was voor het grootste deel uit het stadsbeeld verdwenen, maar krijgt nu weer de plaats die haar toekomt. Waar mogelijk krijgt de beek natuurvriendelijke oevers, die helpen om het water te zuiveren. Zo komt het beekherstel niet alleen de kwaliteit van de leefomgeving ten goede, maar zorgt het ook voor verbetering van de waterhuishouding.

Het terugbrengen van de 'blauwe aders' in Enschede vormt een belangrijk punt in de watervisie van Enschede. Om deze visie te verwezenlijken, past de gemeente de strategie van de 'Blauwe transformatie' toe. Dit houdt in dat waterprojecten vaak kunnen 'meeliften' met andere openbare projecten, zoals de herstructurering van woonwijken. Op zo'n manier kan de gemeente de kosten beter beheersen.

(Bron: projecten.nederlandleeftmetwater.nl)

SAMENWERKING

Partijen:

Gemeente Enschede (projectleider, dienst wederopbouw), Waterschap Regge en Dinkel, Provincie Overijssel. Daarnaast zijn Tauw, ARCADIS, Vitens en burgers betrokken.

Dit is een project samen met het waterschap, echt een gezamenlijk project, gemeente en waterschap zitten er beiden voor 50% in. Subsidie van provincie. Ook Europese subsidie. Vitens heeft waterleidingen verlegd.

Afhankelijk van waar de beek stroomt, is een verdeling gemaakt van de verantwoordelijkheden. In het buitengebied en parken is het waterschap meer verantwoordelijk, de gemeente is dit voornamelijk binnen stad. Zowel waterschap als gemeente brengt geld in voor doelen.

Doelen:

Historisch, milieu, toeristisch en economisch.

Interactie:

Informatie en inspraakavonden per deeltraject. Het project is begonnen met idee na vuurwerkcramp. Vroeger liep hier de Roombeek. In proces zijn bewoners goed betrokken. Tijdens het proces is gezocht naar bredere oplossingen. Zoals het verhelpen van overlast van sluiptverkeer. Het project is afgerond in goed overleg met bewoners.

Type project:

Herstructurering, ook deels buiten de stad en loopt door parken en door een landgoed, Universiteitsterrein. Voor delen hoeven slechts kleine aanpassingen te worden doorgevoerd. Binnen en buitenstedelijk aangepast. Oplevering vindt binnenkort plaats. Ook is men bezig met herontwikkeling.

Rol Waterschap:

Het project is onderdeel van de Watervisie, dit is geen waterplan. Er is een goede relatie met het waterschap. Normaal elkaar betrekken. Samen met het waterschap is men bezig met een nieuw verbreed GRP. Elk waterproject wordt uiteindelijk ook in het verbreed GRP meegenomen.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek.

Subsidie:

Totale project kost € 5 tot 5,5 miljoen. Er is € 400.000 subsidie van de provincie, tussen € 150.000 en € 200.000 van de EU. Dit is een Urban Watercycle project. (www.urbanwatercycle.org).

Financieringsstructuur:

Waterschap financiert met geld dat is gereserveerd voor de Watervisie gemeente Enschede. De Gemeente financiert vanuit het GRP, omdat het afkoppelen van hemelwater betreft. Daarnaast financiert de gemeente uit algemene middelen ter verbetering van de stad. Ook gelden voor het rampgebied n.a.v. de vuurwerkramp zijn ingezet.

NIEUWE MARK/HAVEN-BREDA*Contactpersonen*

Gemeente: De heer Willekens
 Waterschap: De heer Witter

Onderscheidende kenmerken

Stad: Breda.
 Kenmerken: Laag Nederland, Westen, Binnenstedelijk, Deels afgerond.
 Type water: Haven (en in fase 2 een rivier).
 Historisch/nieuw: Historisch water.
 Doel waterhuishouding: Haven.

PROJECT BESCHRIJVING

Breda heeft een haven gerealiseerd in het centrum, waar eerst een parkeergarage lag. De Haven was in 1965 gedempt om plaats te maken voor verkeer en parkeren. In 2002 besloot de gemeenteraad om het water terug te brengen in de stad. Anderhalf jaar is in het centrum van Breda hard gewerkt om het asfalt en de parkeergarage weer te transformeren tot een echte Haven (Fase 1). De Haven is nu klaar en eind 2008 is het water ook terug op de Markendaalseweg. Hier is men bezig de rivier Mark terug te brengen in de stad (Fase 2). Het doel is voornamelijk toeristisch en economisch. Er is ook nog een Fase 3 waar de gemeenteraad nog over moet beslissen. Dit laatste doel maakt het mogelijk dat er waterberging plaatsvindt in de rivier. Een probleem is dat de verbinding die in deze Fase is gepland door het gebied een kazerne van de Landmacht loopt.

SAMENWERKING*Partijen:*

Gemeente, Waterschap de Brabantse Delta, Provincie Brabant, VROM, MinBUZA, MinEZ, EU: WIHCC (Water In Historic City Centres) dit is een Interreg IIIb project.

Doelen:

Toeristisch, economisch.

Interactie:

Gemeente is projectleider, klankbordgroep (belangenverenigingen), waterschap en vanaf begin planontwikkelaars.

Type project:

Binnen stedelijk.

Rol Waterschap:

Deels betrokken. Het waterschap heeft weinig bijgedragen. Het is qua waterhuishoudkundig (nog) niet een interessant project. Het waterschap beheert de singels rond Breda, dus ook de (ont)dempte haven. Rivier blijft bij gemeente, ligt buiten de core business van het waterschap. Bij fase 3 wordt de nieuwe Mark een waterdoorvoerende rivier, de gemeente blijft in gesprek met het waterschap als fase 3 in beeld komt.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Deels privaat. Vanaf het begin zijn een aantal projectontwikkelaars betrokken. Zij ontwikkelen appartementencomplexen. Dit zijn Slokker Vastgoed, Laurentius, ING, HEJA Prinsenbeek en meer. Er is financieel overeengekomen dat deze ontwikkelaars het project ondersteunen. Zij bouwen in zuiden, de gemeente bouwt in het noorden. Later zijn er ook nog andere projectontwikkelaars bij gekomen in het zuiden.

Subsidie:

EU (Interreg IIIb) zie financieringsstructuur.

Financieringsstructuur:

Totaal: € 29,5 miljoen.

Interreg: € 750.000,00.

Waterschap heeft ongeveer € 25.000 bijgedragen.

VROM heeft ook meebetaald.

HERINRICHTING ROOSEVELTWEG-WAGENINGEN*Contactpersonen*

Gemeente: De heer Wormgoor

Waterschap: De heer Van Dam

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Wageningen.
Kenmerken:	Hoog, Midden, Binnenstedelijk, afgerond.
Type water:	Singel/gracht.
Historisch/nieuw:	Herstel oude verbinding met nieuwe singel.
Doel waterhuishouding:	Afkoppeling, verbinding met (verversen van) de gracht in het centrum.

PROJECT BESCHRIJVING

De Rooseveltweg, voor dit project een tweebaansweg, zou onderdeel worden van een verbinding met het centrum. De wegenstructuur is echter nooit volledig gerealiseerd. Alleen de Rooseveltweg is als tweebaansweg aangelegd. Vanaf eind jaren '90 is er een bewonerscommissie opgestaan die heeft gepleit voor een verandering van deze situatie. Naar aanleiding van de klachten van deze commissie heeft de gemeenteraad besloten om de weg herin te richten. Sinds 2006 is men gestart met dit herinrichten. Onderdeel van deze herinrichting is de aanleg van een singel. Het doel van deze singel is het herstellen van de verbinding tussen de waterloop langs Dijkgraaf (een weg) en de gracht in het centrum. Zo kan deze laatste worden verversd. Dit is o.a. wenselijk aangezien deze sterk geëutrofeerd is. Eerder werd dit water verversd vanuit de Grift, tegenwoordig wordt dit opgepompt in Noord-West. Hier is veel water. De zuivering in Bennekom installeert een nieuwe zuiveringstrap, waardoor zuiver water ontstaat waarmee de gracht verversd kan worden. Dit zal uiteindelijk gebruikt worden.

SAMENWERKING*Partijen:*

Initiatiefnemers: Bewonersplatform Rooseveltsingel, Gemeente Wageningen, Waterschap Vallei en Eem.

Subsidieverleners: Provincie Gelderland, Ministerie VROM, De Woningstichting.

Uitvoerders: Wageningen Universiteit en Researchcentrum (onderzoek of er voldoende water beschikbaar is om de gracht door te spoelen), Atelier Quadrat, Haskoning, Jansen de Jonge Infra BV.

Doelen:

Milieu (afkoppelen), wonen.

Interactie:

Bewonersplatform, als initiatiefnemers, ook bij voorbereiding project.

Type project:

Binnenstedelijk.

Rol Waterschap:

Subsidie, is verantwoordelijk voor de aanvoerende en afvoerende waterlopen van respectievelijk deze singel en de grachten in de binnenstad.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek.

Subsidie:

provincie Gelderland, VROM en Waterschap Vallei & Eem

Financieringsstructuur:

Combinatie met herinrichting van de Rooseveltweg

Totaal: € 4,5 miljoen.

Subsidie Waterschap: € 450.000,00.

VROM (IPSV subsidie) ongeveer € 450.000,00.

Subsidie aanleg rotondes door provincie tussen € 300.000,00 en € 400.000,00.

ZICHTBAAR MAKEN ST. JANSBEEK-ARNHEM*Contactpersonen:*

Gemeente: De heer Van Ammers

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad: Arnhem

Kenmerken: Hoog Nederland, midden Nederland, Binnenstedelijk,
De la Reystraat afgerond

Type water: Beek

Historisch/nieuw: Historisch water

Doel waterhuishouding: Afkoppeling, historisch

PROJECT BESCHRIJVING

Arnhem kent vele mooie sprengbeken die al eeuwenlang bepalend zijn voor de stad en de omgeving ervan. ... Dit type beek komt in Nederland amper voor en daarmee zijn de beken ook zo waardevol. Aan het eind van de 19 e en het begin van de 20e eeuw zijn grote delen van de sprengbeken ondergronds in buizen gestopt. Arnhem heeft al lang de wens de sprengbeken weer zoveel mogelijk zichtbaar te maken.

Bij de De la Reystraat is de Sint Jansbeek in 2005 dankzij sponsoring en Europese subsidie weer bovengronds gehaald, waarbij ook de bruggen in oude luister hersteld. De partners hebben de wens om dat in het centrum van Arnhem ook nog eens te realiseren.

In januari 2008 is gestart met de haalbaarheidsstudie naar het weer terugbrengen van de Sint Jansbeek in het centrum.

In de afgelopen jaren zijn ook zijn op andere plaatsen delen van de beken weer bovengronds gehaald: Beek over de Velperweg en in Park Sacre Coeur; Klarenbeek; Beek op de Paasberg langs de Velperweg; De Molenbeek in de Concertbuurt

(Bron: www.schoonwaterhoujehelder.nl)

SAMENWERKING*Partijen:*

Gemeente Arnhem i.s.m. de Arnhemse waterpartners (Provincie Gelderland, Waterschap Rijn en IJssel, Waterschap Rivierenland, Vitens, Rijkswaterstaat Oost-Nederland)

De St. Jansbeek is tijdens het proces een rijksmonument geworden

Doelen:

Historisch

Interactie:

Projectleider van gem. Arnhem; samenwerking waterpartners; bewonersparticipatie (o.a. lobbygroep Sint-Jansbeek open); evt. private samenwerking

De buurt heeft het project aangezwengeld door het college te vragen en raad om beek fysiek bovengronds te halen. Dit was belangrijke stap. Daarnaast zijn er voldoende contacten met de wijk geweest waardoor inloopavonden en spreekuur goed verliepen. De opening van de la Reystraat werd officieel gevierd door het planten van boompjes etc. De opening is door de wijk gedaan.

Type project:

Binnenstedelijk

Rol Waterschap:

Het waterschap heeft klein deel gefinancierd (€ 50.000). Het project is één van de sprankelende projecten uit dit waterplan. Van deze sprankelende projecten waren er twee toegespitst op beken. Verder is de rol van het waterschap het verlenen van vergunningen. Het waterschap heeft een kans aangegrepen om aanpassingen aan de constructie te doen. In 1998 is het waterschap beheerder van het oppervlaktewater geworden.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek/privaat. Een aannemer heeft een deel gesponsord, ARCADIS heeft een bijdrage gedaan.

Subsidie:

EU (EFRO) totaal € 750.000

Jansbeek Open (stichting uit de wijk) heeft € 100.000 gedoneerd.

Waterschap Rijn en IJssel € 50.000

Financieringsstructuur:

Gemeente is trekker, totale kosten € 1,7 miljoen

GRASGRACHT-MEPPEL*Contactpersonen*

Gemeente: De heer Van Dasselaar

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Meppel
Kenmerken:	Hoog Nederland, Noorden, Binnenstedelijk, In uitvoering
Type water:	Singel/Gracht
Historisch/nieuw:	Historisch
Doel waterhuishouding:	In stand houden bluswaterriool

PROJECT BESCHRIJVING

Tussen 1883 en 1967 zijn acht (gedeelten van) grachten gedempt. Men ging ervan uit dat alle grachten in Meppel zouden worden gedempt. De omlegging van de Hoogeveensche Vaart was een belangrijk werk waarna het dempen van de overige grachten mogelijk werd. Halverwege de jaren zeventig werden vanuit de bevolking bezwaren geuit tegen het verder dempen van de grachten. Het beleid ten aanzien van het dempen is in de volgende jaren door de gemeente gewijzigd.

Het openen van de grachten is een kans voor de beleving van water in de stad. De structuur van de binnenstad verbetert. De stad wordt autoluw en er komen kansen voor terrassen. Daarnaast wordt het gemakkelijker om daar waar de grachten worden geopend verhard oppervlak af te koppelen. Nadeel is dat de bereikbaarheid van de binnenstad minder wordt en dat er minder parkeerplaatsen beschikbaar zullen zijn. Dit laatste punt zou wellicht opgelost kunnen worden.

Onderzoek naar mogelijkheden heropenen grachten (mogelijk van belang voor doorstroming). Uiterlijk 2002 afgerond. Samenwerking van gemeente en waterschap.

(Bron: Waterplan Meppel)

Nadat in de jaren '60 de gracht is gedempt, zal dit voorjaar een aanvang worden gemaakt met het weer opengraven van een deel van deze gracht. Verwacht wordt dat het opengraven een extra economische impuls aan Meppel geeft en de toeristische aantrekkingskracht vergroot. Naast het opengraven van een deel van de Gasgracht vinden er nog andere werkzaamheden plaats en wordt het Prinsenplein en de Groenmarkt heringericht.

(bron: <http://www.meppel.nl/index.cfm?pid=1195>)

SAMENWERKING*Partijen:*

Gemeente, Kompas, provincie, ondernemersvereniging.

Doelen:

Economisch, toeristisch, natuur.

Interactie:

Inloopspreekuur tweewekelijks.

Type project:

Binnenstedelijk.

Rol Waterschap:

Waterschap Reest en Wieden is formeel via watertoets betrokken en via onderzoek naar het project voor het waterplan. Uiteindelijk is het project alleen door gemeente uitgevoerd. In het waterplan is wel nog vermeld dat dit project samen wordt aangepakt, het waterschap heeft zich uiteindelijk teruggetrokken omdat het momenteel niet aantrekkelijk is als afkoppelgebied.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek.

Subsidie:

Ja, € 800.000 op € 2,6 miljoen.

Financieringsstructuur:

Samenwerking Noord-Nederland project, gemeente financiert.

HERSTEL SINGELSTRUCTUUR UTRECHT

Contactpersonen

Gemeente: Mevrouw Van Veen

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Utrecht
Kenmerken:	Laag Nederland, Westen, Binnenstedelijk, Deel afgerond
Type water:	Singel/gracht
Historisch/nieuw:	Historisch water
Doel waterhuishouding:	Afkoppeling, vaarwater

PROJECT BESCHRIJVING

Onmiddellijk na het verkrijgen van stadsrechten in 1122 is men in Utrecht gestart met het graven van een verdedigingsgracht (singel) rondom de stad. Omstreeks 1970 toen de singel ook geen betekenis meer had als vaarroute, is het noordwestelijk deel (zo'n 25%) gedempt om plaats te maken voor wegen en parkeerplaatsen. De enorme ontwikkelingen (m.n. toename) van het verkeer hebben geleid tot andere inzichten in de relatie automobilititeit en binnenstad. Om met name de leefbaarheid te verbeteren is in 1997 besloten de structuur van de Utrechtse singel weer te herstellen en het gedempte deel weer open te maken.

Bij het 'Herstel van de Singelstructuur' spelen naast leefbaarheid uiteraard ook historische, milieu, toeristische en economische aspecten een belangrijke rol. Er zijn bij het herstel, aansluitend op deze aspecten, tal van elementen ingebracht die het gebied een meerwaarde leveren en daarmee ook de aantrekkingskracht vergroten, 'de parels'. Voorbeelden daarvan zijn, de resten van een oude buitenwijkse verdedigingsmuur en van een stuk oude stadsmuur met verdedigingstoren, de aanleg van een duurzame ecologische corridor, voorzieningen voor vleermuizen, aanlegplaatsen voor de toervaart, sanitaire voorzieningen, horecaterassen, veelsoortig groen en speciaal ontworpen steigertjes die contact met het water eenvoudig maken. Vernieuwend is daarbij de manier waarop omgegaan is met oevervegetatie en vestigingsplaatsen voor nieuwe muurvegetatie.

(Bron: www.Utrecht.nl)

SAMENWERKING

Partijen

Gemeente is trekker van het project, Plieger (badkamerleverancier), Copijn (ARCADIS Landschapsarchitecten), Recreatievaart Nederland, Hydron Midden Nederland. Provincie, waterschap, TU-Delft hebben verkennende studies gedaan.

Doelen:

Historisch, milieu, toeristisch en economisch (verbeteren openbare ruimte).

Interactie:

Bewonersparticipatie (werkgroepen en workshop).

Type project:

Binnenstedelijk.

Rol waterschap:

Op afstand. Niet direct betrokken, heeft studies gedaan, voor het plan dat er ligt is door het waterschap geen subsidie verstrekt aan het project. Er is nauw contact met het waterschap, er is ook een waterplan met Utrecht. Waterschap draagt zorg voor het beheer van de singels. Het waterschap is wel bereid om mee te denken. Ideeën om verder te gaan, bevinden zich in een pril stadium.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek-private samenwerking.

Subsidie:

EU, DLG.

Financieringsstructuur:

Gemeente, project "herstel singelstructuur".

WATER WERKT-BEEK-UBBERGEN*Contactpersonen*

Gemeente: de heer Meurs

Waterschap: Mevrouw Rijnierse

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Beek Ubbergen
Kenmerken:	Oosten, Hoog Nederland, afgerond
Type water:	Beken/goten
Historisch/nieuw:	Deels Historisch water, deels nieuw aangelegd
Doel waterhuishouding:	Afkoppelen

PROJECT BESCHRIJVING

In het voorjaar van 1998 is door de gemeente Ubbergen het project wat later bekend zou worden onder de naam: "Water Werkt! in Beek en Ubbergen" opgestart.

Directe aanleiding waren problemen van burgers met betrekking tot wateroverlast in periodes met veel regen.

Onderzoek leerde dat er een aanzienlijke belasting van het rioolstelsel met bronwater vanaf de stuwwal van Nijmegen plaatsvond. In nauw overleg met de betrokken waterpartners: het waterschap Rivierenland, de provincie Gelderland en het ministerie van LNV, is gekomen tot de formulering van één integraal project, onderscheiden in een aantal samenhangende deelprojecten. Met het project "Water Werkt!" zijn belangrijke veranderingen in de waterhuishouding van de dorpen Beek en Ubbergen doorgevoerd.

Ten tijde van de feestelijke afronding van het project (22 juni 2002) is de tussenstand:

- 8 ha verhard gebied is afgekoppeld
- op de stuwwal is hierbij 70% van de woningen afgekoppeld
- er is circa 2,4 km goot aangelegd langs de wegen
- er is 530 meter stenen beek aangelegd
- er is 325 meter groene beek aangelegd
- ruim 44.000 liter bronwater per uur komt NIET meer in het riool
- er is een groot water-bewustzijn ontstaan, het is "ons" project

Belangen:

- gemeente: besparing op de aanlegkosten van riolering (kleinere buizen doordat er minder water doorheen gaat)
- waterschap: efficiënter zuiveringsproces door te voorkomen dat bronwater moet worden gezuiverd.

Bron: www.waterwerkt.nl

SAMENWERKING

Partijen:

Gemeente (projectleiding), Provincie, Gelderse Bosgroep, LNV, EU

Doelen:

toeristisch en economisch

Interactie:

In nauw overleg met de betrokken waterpartners: het waterschap Rivierenland, de provincie Gelderland en het ministerie van LNV, is gekomen tot de formulering van één integraal project, onderscheiden in een aantal samenhangende deelprojecten.

Type project:

Afkoppeling

Rol Waterschap:

Nauw overleg, financiering

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

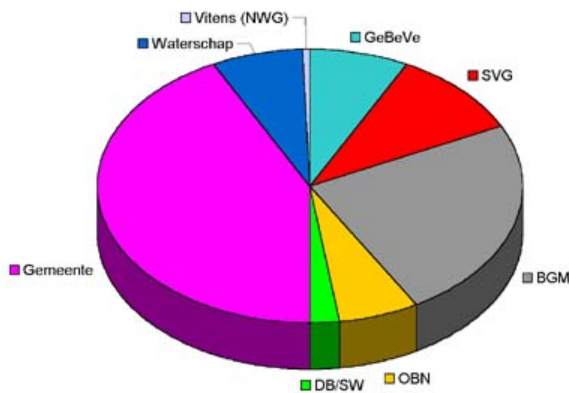
Voornameijk publiek

Subsidie:

Zie financieringsstructuur

Financieringsstructuur:

Kosten worden betaald vanuit:

Gemeente

- het rioleringsplan kan nu met sterk gereduceerde kosten worden uitgevoerd.
- een bergbezinkbassin komt te vervallen.
- de recreatieve aspecten

Waterschap

- niet meer hoeven "zuiveren" van circa 300.000 m³ schoon bronwater in de zuiveringsinstallatie
- versterking van de Ecologische verbindingen
- het afkoppelen van woningen en verharding: stimuleringsbijdrage

Provincie:

- SVG:verdrogingsbestrijding (dit is geld uit de provinciale grondwaterheffing)
- BGM: verbetering milieukwaliteit (dit is nu de SGM-regeling)
- SW/DB: stedelijk waterbeheer / bestrijding diffuse bronnen
- REW: Gelderse Poort

Gelderse Bosgroep:

- Overlevingsplan Bos en Natuur

LNV:

- GeBeVe (voormalig): stimulering van de verdrogingsbestrijdende maatregelen.

EU:

- Via bestaande regelingen van de Europese Unie vloeit een deel van de bovengenoemde stimuleringsbijdragen terug naar de “gever”.

HERSTEL GRACHT (ONDERDEEL VAN HET PROJECT INVERDAN) ZAANDAM*Contactpersonen*

Gemeente: De heer Peletier

Waterschap: De heer Van Diepen

Onderscheidende kenmerken

Stad: Zaandam

Kenmerken: Laag Nederland, Noorden, Binnenstedelijk, onafgerond (planfase)

Type water: Gracht

Historisch/nieuw: Historisch

Doel waterhuishouding: Historisch, waterberging, waterspeelplaats

PROJECT BESCHRIJVING

In 2003 keurde de gemeenteraad het Masterplan Inverdán goed. Daarin staat ook dat we een gracht gaan aanleggen.

Het water keert terug in de Gedempte Gracht. De belangrijkste winkelstraat van Zaanstad is nu nog vrij breed, rommelig en ongezeilig. Door het water 'krimpt' de openbare ruimte. Die wordt intiemer en overzichtelijker. De huidige lange zichtlijnen worden 'geknikt'. Dat maakt de openbare ruimte afwisselender en verrassender.

SAMENWERKING*Partijen:*

Gemeente (initiatief)

Doelen:

Kleiner en intiemer maken hoofdwinkelstraat, economisch (vitaler maken binnenstad), wonen, historisch (situatie van 1800)

Interactie:

Er zijn drie varianten gepresenteerd waar burgers uit mochten kiezen. Vanaf het begin is het publiek bij water in de gracht betrokken. Burgers zijn bij aantal workshops aanwezig geweest om ideeën te genereren en er is een evenementenwedstrijd georganiseerd.

Type project:

Binnenstedelijk

Rol Waterschap:

Geen (project wordt niet genoemd in Waterplan). In het waterplan is beleid gemaakt voor mogelijke ontwikkeling van gebieden. Inverdán raakt waterplan niet wezenlijk want het gaat hier om binnenstedelijke verdieping.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek/privaat

Subsidie:

Rijk (Birk-subsidie), Prov. Noord-Holland(UNA-ISV.1 subsidie)

Financieringsstructuur:

De ontdemping van de Gedempte Gracht is, samen met enkele andere markante onderdelen van Inverdan, een harde voorwaarde voor de subsidies die inmiddels van het Rijk (de Birk-subsidie van € 14 miljoen) en de provincie Noord-Holland (de UNA-ISV.1 subsidie van € 6,5 miljoen) zijn ontvangen. Het ontwerp en de herinrichting van de Gedempte Gracht (de hele straat) moet binnen het gebudgetteerde bedrag in de grondexploitatie blijven. Dit bedrag is circa € 6,5 miljoen.

Van dit bedrag wordt de herinrichting van gevel tot gevel bekostigd, dus inclusief meubilair, straatverlichting, bruggen, groenvoorzieningen en dergelijke.

HOLLANDSE WATERSTAD-GOUDA*Contactpersonen*

Gemeente: Mevrouw Van Loon

Waterschap: Mevrouw Van Es

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Gouda
Kenmerken:	Westen, Laag Nederland, Kennisproject
Type water:	Havensluis
Historisch/nieuw:	Historisch
Doel waterhuishouding:	Kennisontwikkeling

PROJECT BESCHRIJVING

Er is onderzocht of het Nonnenwater open gegraven kon worden. Dit is afgeketst in de gemeenteraad omdat er niet voldoende geld beschikbaar was. Dit is nog steeds een probleem. De gemeente heeft weinig geld. Men is er echter nog wel mee bezig, het zit weer in de pijplijn. Het wordt mogelijk toch weer uitgevoerd.

Hollandse Waterstad is een kennisproject op het gebied van water, waarin naar nieuwe manieren van werken worden gezocht om de ambities van Gouda in de historische binnenstad te kunnen realiseren. Eén van die nieuwe manieren van werken is een integrale manier van samenwerken tussen de partners die deelnemen in het kennisproject. Er wordt gebruik gemaakt van elkaars kennis, kunde en mogelijkheden.

De uitdaging van het kennisproject is een integraal plan op te zetten en uit te voeren, dat de waterhuishouding weer in ere herstelt en dat recht doet aan ideeën van bewoners en de stad toeristisch aantrekkelijker maakt. Het unieke aan dit project is dat er met verschillende doelgroepen (overheid, burgers en bedrijfsleven) aan de tafel wordt gezeten om uit te zoeken of het mogelijk is om de historische waterstructuur te herstellen.

Het kennisproject heeft als ambitie het herstellen van de Havensluis waardoor de traditionele zuidelijk toegang van de stad wordt hersteld. Schepen kunnen dan weer dwars door de Goudse binnenstad varen.

Gouda heeft een bijzonder netwerk van intieme, bijna geheimzinnige waterlopen. Hollandse Waterstad wil deze grotendeels nog onbekende waterwegen weer zichtbaar maken in de stad en bruikbaar voor de kleine recreatievaart.

De Haven en Gouwe met gerestaureerde sluisen en bruggen creëren een aantrekkelijk beeld van de Hollandse waterstad. Afgemeerde schepen in de singels, fluisterboten in de grachten en terrassen aan het water zorgen voor bedrijvigheid en trekken meer bezoekers naar de stad. Gouda huldigt hiermee het cultuurhistorische uitgangspunt: 'behoud door gebruik'. Ze zet haar waterrijke geschiedenis in voor een economische impuls voor de binnenstad.

Het project is opgezet om kennisleemtes in beeld te brengen. Er is geconstateerd dat men te weinig weet van de binnenstadsboezem. Dat heeft geleid tot een watersysteem model. Loopt op met vraag van lokale partijen: bijvoorbeeld het watergilde (Golda). Die willen het watersysteem terug. Men heeft het watersysteem in beeld gebracht. Er is samenwerking tussen partijen gezocht om met de kennis die zij inbrengen verder iets mee te doen. Peiler, Nonnenwater zit weer in pijplijn. Andere ambitie is om de Intieme vaarroute te openen, vooral het openmaken van de zuidelijke toegang naar de Hollandse IJssel toe.

Bron: telefonisch interview

SAMENWERKING

Partijen:

De partners van het kennisproject zijn naast de gemeente Gouda als penvoerder, Leven met Water als subsidiegever, het Watergilde namens de Goudse burgers, Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, NOK, Ykema tuin- en landschapsarchitectuur, hoogheemraadschap van Rijnland, provincie Zuid-Holland en Zuid-Hollands Bureau voor Toerisme.

Doelen:

Het is een kennis project, erop gericht om kennis over te brengen en om dat uit te zetten niet alleen binnen Gouda, maar ook naar platform (leven met water), gericht om de samenwerking tussen gremia, maar ook lokale partijen om dat soepel te laten verlopen.

Interactie:

Gouda (watergilde)

Type project:

Kennisproject

Rol waterschap:

Partner, kennis zit op verschillende niveaus, van binnenstadsboezem, Waterschap Rijnland is gewend om met burgerpartijen te werken.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

-

Subsidie:

Leven met Water. Doel van het programma Leven met Water met dit project is het herontwikkelen van oud-stedelijk gebied met daarbij het verenigen van de doelstellingen van waterbeheer, cultuurbeleid, leefbaarheid en economie (toerisme) in Oudhollandse binnensteden.

Financieringsstructuur:

€ 700.000

ONDERZOEK HEROPENEN GRACHTEN-LEIDEN*Contactpersonen*

Gemeente: De heer Belt

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Leiden.
Kenmerken:	Laag Nederland, Westen, Binnenstedelijk, verkenning.
Type water:	Singel/gracht.
Historisch/nieuw:	Historisch water.
Doel waterhuishouding:	Afkoppelen, waterkwaliteit.

PROJECT BESCHRIJVING

In de vorige eeuw zijn grachten gedempt. Redenen hiervoor waren: Vervuiling en verkeers-toegankelijkheid. Vanaf het moment dat grachten werden gedempt, was er al protest. Deze roep is nu sterker. Zo werd tijdens het dempen van de Lange mare in 1955 al geroepen dat deze open moest blijven. De laatste jaren wordt in het kader van klimaatverandering het belang van water ingezien. Politiek is er tegenwoordig aandacht voor. Het Leids Dagblad kwam met een kaartje met alle gedempte grachten. Hierin stond de vraag: openen? Er is geld in het waterplan vrijgemaakt om te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om grachten open te graven.

(Bron: telefonisch interview)

In 1984 heeft Leiden de Trekvlief weer open gegraven ("In harmonie met het verleden", AD, 21-10-1995). Tegenwoordig is Leiden een onderzoek gestart om gedempte grachten te heropenen.

De gemeente Leiden en het Hoogheemraadschap van Rijnland willen er samen met haar burgers voor zorgen dat water in Leiden minder overlast veroorzaakt, schoner wordt en nog aantrekkelijker wordt om te gebruiken en van te genieten. Om dit te bereiken is het Waterplan Leiden ontwikkeld. Het Waterplan is nodig om ervoor te zorgen dat water in Leiden veilig is, geen overlast veroorzaakt en schoner wordt. Dat betekent:

geen overstromingen

geen wateroverlast

schoner water

Leiden zal als waterstad meer gepromoot worden. Bijvoorbeeld door de bijzondere verhalen te vertellen die achter verschillende waterlocaties schuilgaan.

In het verleden zijn veel grachten in Leiden gedempt. Dit werd gedaan omdat de grachten vuil waren of om bredere wegen aan te leggen. Tegenwoordig wordt de meerwaarde van de grachten weer gezien voor het watertoerisme, het karakter van de stad en ook voor waterberging. Daarom wordt er een haalbaarheidsonderzoek verricht naar het weer opgegraven van historische grachten.

(Bron: www.Leiden.nl)

SAMENWERKING

Partijen:

Gemeente, Waterschap.

Dit is een gezamenlijk onderzoek van gemeente en waterschap. Het project bevindt zich nog de ambtelijke fase. Ambtelijk wordt gezocht naar vijf of zes grachten waar het bestuur over kan beslissen.

Doelen:

Historisch, versterken economie (zowel watertoerisme als terrassen).

Interactie:

Het doel is dat tijdens het onderzoek met bewoners overlegd wordt om te kijken of deze willen.

Type project:

Binnenstedelijk.

Rol Waterschap:

Staat in waterplan, hierin is geld vrijgemaakt voor dit project.

Financiering

Publiek/Privaat:

Publiek. Het doel is met het onderzoek private partijen te betrekken.

Subsidie:

-

Financieringsstructuur:

De afspraak is dat één derde door het Hoogheemraadschap wordt betaald en twee derde door gemeente Leiden. Het traject kost nu € 75.000,00.

POTMARGE-LEEWARDEN (ONDERDEEL BLAUWE DIAMANT (WATERPLAN))*Contactpersonen*

Gemeente: De heer Vultmeijer

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Leeuwarden
Kenmerken:	Laag Nederland, Noorden, Binnenstedelijk, Afgerond
Type water:	Riviertje
Historisch/nieuw:	Historisch
Doel waterhuishouding:	Waterkwaliteit, ecologische potentie

PROJECT BESCHRIJVING

Eén van de oudste middeleeuwse waterlopen van Friesland is de Potmarge, een rijksmonument en uniek natuurgebied ten zuiden van Leeuwarden. De waterloop slingert zich van het buitengebied de stad in en vormt zo een geleidelijke overgang tussen natuurlijke stilte en stedelijke drukte.

De gemeente Leeuwarden wil de monumentale betekenis van deze waterloop zo goed mogelijk tot zijn recht laten komen. Tegelijkertijd is er gezocht naar een manier om het gebied optimaal te gebruiken, zodat omwonenden er zoveel mogelijk plezier van hebben. De versterking van de beleving van natuur in de stad staat daarbij voorop. In november 2000 gaf de gemeenteraad van Leeuwarden zijn goedkeuring aan het overkoepelend programma Blauwe Diamant, waar het project Duurzaam Watersysteem Potmarge deel van uitmaakt. Binnen de hoofddoelstellingen van dit project - verbetering van waterkwaliteit, van de ecologische potentie van water en oever, van recreatieve waarde en van ruimtelijke kwaliteit - paste het ontwikkelen van een waterspeelplaats voor kinderen.

In de loop van de Potmarge zijn afwisselend links en rechts groene lobben en plas- en drasgebieden aangelegd. Hierdoor is een brede(re) strook natuur ontstaan. Elke lob heeft een eigen invulling die past binnen het karakter van die specifieke plek. De Waterspeelplaats werd op een van deze groene lobben aangelegd. Binnen de drie sferen van het hele project (stadstuin, recreatieve zone en deltazone) ligt de waterspeelplaats vanuit de stad gezien, op de tweede lob.

Er zijn fiets- en wandelpaden aangelegd. Zo heeft de Potmarge haar oorspronkelijke aanzicht terug gekregen en zijn er nu allerlei mogelijkheden om van de natuur te genieten.

Dit project komt voort uit het waterplan Leeuwarden. Hierin werken gemeente, waterschappen en provincie samen om de potenties van het stedelijk watersysteem van de gemeente Leeuwarden zo optimaal mogelijk te benutten. Voor de ontwikkeling van het waterplan is aansluiting gezocht bij het project Water City International waarin een viertal Europese steden samenwerken bij het opstellen van hun waterplannen. Het Pilot-project "Watersysteem Potmargezone" richt zich op het riviertje de Potmarge en het aangrenzende gebied. Met de sanering van de bodem van de Potmarge wordt een eerste aanzet gegeven.

(Bron: Waterplan "de Blauwe Diamant")

SAMENWERKING

Partijen:

gemeente Leeuwarden, Wetterskip Fryslân, Provincie Fryslân
De projectleiding ligt bij gemeente, waterschap heeft geparticipeerd.

Doelen:

Natuur, recreatie.

Interactie:

Er is een denktank Potmarge opgezet met daarin bewoners, vertegenwoordiging van scholen, milieurorganisaties, Stichting 'Behoud de groene long'. Die groep bestaat nog steeds en is bij beheer overleg betrokken.

De denktank vond het belangrijk dat vanaf begin aan beheerplan werd gewerkt.

Type project:

Binnenstedelijk.

Rol Waterschap:

Waterschap (onderdeel waterplan Blauwe Diamant) is betrokken geweest. Tijdens het project is het waterschap gefuseerd.

Binnen de huidige rollen doet het waterschap aan monitoring van de waterkwaliteit met name van de waterspeeltuin. Het was een stinkende waterloop, tegenwoordig kan er worden gezwommen. Met name waterbodemsanering. Vervuilende bedrijven zijn weg. Helofytenfilters zijn aangebracht.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek

Subsidie:

Overkoepelend project 'Leeuwarden, Stad van Water en Cultuur' van € 16 miljoen heeft een totale SNN subsidie van € 2 miljoen ontvangen. Het Potmarge project is hier onderdeel van en heeft € 3 miljoen gekost.

Financieringsstructuur:

-

HERINRICHTING JEKER-MAASTRICHT*Contactpersonen*

Gemeente: De heer Raeskein

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Maastricht.
Kenmerken:	Hoog Nederland, Zuiden, herstel rivier binnen en buiten Maastricht, Afgerond.
Type water:	Rivier.
Historisch/nieuw:	Historisch.
Doel waterhuishouding:	Verbreden, meanderen, voorkomen wateroverlast.

PROJECT BESCHRIJVING

De Jeker ontspringt in en stroomt grotendeels door België. Alleen de laatste 5 km liggen op Nederlandse bodem, waar de rivier in de Maas uitmondt. In Maastricht heeft de rivier een aftakking, de Noordelijke Jeker geheten. Deze komt voor de uitmonding in de Maas terug in de Jeker. Er is een project uitgevoerd voor de Jeker, er is eventueel sprake dat ook een project voor de Noordelijke Jeker wordt gestart.

Jeker: Nadat de rivier enkele malen voor overlast in Maastricht heeft gezorgd, is besloten de rivier opnieuw in te richten. Daarbij komt ook nog dat de waterkwaliteit enorm vooruit is gegaan omdat er in België minder vuil water op geloosd wordt én er een waterzuiveringsinstallatie is gebouwd.

Vanaf de Belgische grens tot aan de Maas wordt de rivier, waar dat nodig en mogelijk is breder gemaakt. Er kan straks 25.000 liter water per seconde worden afgevoerd. Waar geen huizen of wegen langs de rivier staan of liggen mag de Jeker slingeren door het landschap. Langs huizen en wegen worden de oevers vastgelegd met grote stapelstenen.

Om de obstakels voor vissen (grote bodemverval, sluizen en watermolens) op te heffen worden tal van maatregelen genomen: bodems opgevuld met grond en bypasses gemaakt bij watermolens en sluizen.

Noordelijke Jeker: Hier zijn plannen voor gemaakt om op te krikken hangt af van subsidie. Gemeente en waterschap hebben een Bidboek opgesteld. Beide partijen wachten af. Status is onbekend. Hierom heeft de overige informatie betrekking op het project waarbij de Jeker reeds is aangepast.

SAMENWERKING

Partijen:

Waterschap is trekker, gemeente Maastricht.

Doelen:

Natuur.

Interactie:

-

Type project:

Verbreden rivier binnen en buiten de stad.

Rol Waterschap:

Trekker project.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek.

Subsidie:

Geen.

Financieringsstructuur:

Zuidelijke Jeker: Projectkosten: € 3 miljoen. Valt binnen budget landelijk gebied van het Waterschap. Kosten voor het Waterschap.

HERSTEL HAVEN-RODERWOLDE*Contactpersonen*

Gemeente: -

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Roderwolde
Kenmerken:	Laag Nederland, Noorden, aan de rand van een dorp, afgerond
Type water:	Haven
Historisch/nieuw:	Historisch water
Doel waterhuishouding:	Vaarwater, bluswatervoorziening

PROJECT BESCHRIJVING

Het haventje van Roderwolde werd op vrijdag 19 mei 2006 onder barre weersomstandigheden heropend. Voor de opkomst van transport over de weg was dit haventje, en daarmee de vaarverbinding via het Peizerdiep van levensbelang voor het dorp. Zo werden nagenoeg alle producten voor en van de molen Woldzigt door het beurtschippersgeslacht Belga over het water vervoerd. Na de aanleg van een verharde weg naar Groningen in 1934 verruilde Belga de schepen voor vrachtwagens. De haven raakte meer en meer in onbruik en werd uiteindelijk in 1964 gedempt. Op het vrijkomende stuk grond bouwde transportbedrijf Belga een loods. Nadat de loods in 1999 afbrandde verplaatste Belga zijn bedrijf naar Roden. Al snel gingen stemmen op om het haventje weer in ere te herstellen. Op initiatief van Dorpsbelangen werd een werkgroep ingesteld en met ondersteuning van de Brede Overleggroep Kleine Dorpen werd de reconstructie onderzocht en voorbereid.

Naar verwachting zal het haventje nieuwe impulsen bieden voor toerisme. Bijkomend voordeel is de betekenis als bluswatervoorziening voor een brandgevoelig object als de nabijgelegen molen.

(Bron: Wikipedia)

SAMENWERKING*Partijen:*

Opdrachtgever: gemeente Noordenveld, Provincie Drenthe, Recreatieschap Drenthe, Regio Groningen-Assen

Doelen:

Historisch, toeristisch

Interactie:

Bewonersparticipatie (werkgroepen en workshop)

Type project:

(binnenstedelijk/herstructurering)

Rol Waterschap:

Geen

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek

Subsidie:

Europees Oriëntatie en Garantiefonds voor de Landbouw, afdeling Garantie, provincie Drenthe uit het Gebiedsgericht Beleid voor het Eelder- en Peizerdiep en het provinciaal Stimuleringsfonds Milieubeschermingsgebieden; Financiële ondersteuning: Recreatieschap Drenthe en de Regio Groningen-Assen 2030

Financieringsstructuur:

De totale kosten bedragen ca. € 400.000.

BLAUWE AS-ASSEN*Contactpersonen*

Gemeente: -

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Assen
Kenmerken:	Hoog, Noorden, Binnenstedelijk, (dit deel) afgerond
Type water:	Singel/gracht
Historisch/nieuw:	Historisch water
Doel waterhuishouding:	vaarwater (recreatievaart)

PROJECT BESCHRIJVING

Voor het project de blauwe as worden twee dammen doorgestoken en een zwaaiikom aangelegd zodat de vaart van Assen weer bevaarbaar is. De Zwaaiikom is inmiddels gerealiseerd. Andere delen worden momenteel aan gewerkt.

De Zwaaiikom wordt aangelegd in het kader van het terugbrengen van de historische situatie en daarmee ten behoeve van het kunnen keren van recreatievaartschepen. Voor de Zwaaiikom is een toelichting op het ontwerp opgesteld over de functionaliteit van de Zwaaiikom en omgeving voor zowel het verkeer als de recreatievaart. Ook zijn hierin opgenomen de overwegingen die hebben geleid tot het voorstel van een ontwerp met een zwaaiikom met een breedte van 23 meter. Voor een nadere toelichting en visualisatie wordt verwezen naar de bijlage "De Zwaaiikom aan de Vaart, toelichting op het ontwerp" en presentatie van "De Zwaaiikom".

(Bron: bijlage III.5 notulen raadsvergadering gem. Assen 26-6-2007)

Sinds dinsdag 15 april staat er weer water in de zwaaiikom. Hiermee is de situatie van voor 1952 in oude glorie hersteld. Nog deze zomer jaar moeten pleziervaartuigen aan kunnen leggen in de nieuw uitgegraven zwaaiikom. Hiervoor moet eerst de doorgang tussen de Vaart en Drentse Hoofdvaart hersteld worden. De aanleg van de zwaaiikom is onderdeel van het project Blauwe As. Met dit project wil Assen een impuls geven aan het toerisme in de stad.

(Bron: persbericht gem. Assen 16-4-08)

SAMENWERKING

Partijen:

Gemeente Assen (projectleiding), Samenwerkingsverband Noord Nederland, Provincie Drenthe (toetst voor subsidie SRN), Ministerie van VROM, Europese Unie, Stichting Recreatietoervaart Nederland (Samenwerkingsverband met ANWB, Watersportverbond, HISWA Vereniging, VNG, Unie van Waterschappen, rijk en provincies)

Doelen:

Toerisme recreatievaart, stadsgezicht is verbeterd

Interactie:

Gemeente

Type project:

Historische reconstructie

Rol Waterschap:

Geen, niet financieel betrokken, wel contact met waterschap gehad over het project.

Financiering

Publiek/Privaat:

Publiek

Subsidie:

SRN

Financieringsstructuur:

Gemeente leidt en betaald een deel, SRN subsidieert ander deel

MOLENSTRENG-ALMELO*Contactpersonen*

Gemeente: De heer Ros, de heer Dirven

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Almelo
Kenmerken:	Hoog Nederland, Oosten, Binnenstedelijk, niet afgerond/moet nog beginnen
Type water:	Waterloop
Historisch/nieuw:	Historisch water
Doel waterhuishouding:	Historisch, vaarwater

PROJECT BESCHRIJVING

Waterrijk nieuwbouw, In het binnenstadsplan is het thema Almelo Waterstad een belangrijk thema. Dit thema haakt in op de relatief lage ligging van Almelo en de historie van een binnenstad die doorsneden werd door meerdere takken van de rivier de Aa. Naast herstel van stilstaand water, het Overijssels kanaal en de Haven, wordt daarom ook als thema het herstel van stromend water toegevoegd, van de Molenstreng, of Molenbeek en de Hagengracht aan toegevoegd. Deze nieuwe waterlopen brengen identiteitsvolle plekken terug in de binnenstad en daarnaast dragen ze bij aan de beoogde samenhang tussen binnenstad en residentie, zoals benoemd in het eerste thema. Het thema 'stromend water' wordt zo een mes dat aan meerdere kanten snijdt. Immers, het biedt ook de mogelijkheid om meerdere doelen te verwezenlijken uit het gemeentelijke Waterplan, de brede ecologische visie op een duurzaam beleid ten aanzien van het oppervlaktewater. Het beoogde beeld is de haven weer bevaarbaar te maken en het zicht vanaf het marktplein op het water te herstellen.

- Consequentie: geen sierwater maar echt water. Komt het water terug in de stad, dan moeten hier ook boten kunnen komen. Water brengt nauwelijks activiteiten met zich mee, maar juist het leven aan de kade, van boten die aanmeren en weer vertrekken. Dat zijn juist de kwaliteiten.
- Kansen voor toeristisch-recreatieve ontwikkeling

(Bron: notitie politieke informatiebijeenkomst 4-10-06)

SAMENWERKING

Partijen:

Gemeente (en provincie)

Doelen:

Toeristisch-recreatief

Interactie:

Er wordt contact gezocht met relevante maatschappelijke organisaties en burgers

Type project:

Binnenstedelijk

Rol Waterschap:

Geen

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Gezocht wordt naar samenwerking met ondernemers en ondernemingsorganisaties voor het masterplan

Subsidie:

-

Financieringsstructuur:

Onderdeel van binnenstadsplan

VAART-DRACHTEN*Contactpersonen*

Gemeente: De heer Mulder

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Drachten
Kenmerken:	Hoog Nederland, Noorden, Binnenstedelijk, moet nog beginnen
Type water:	Vaart
Historisch/nieuw:	Nieuw water
Doel waterhuishouding:	Vaarwater (o.a. haven), overstorten terugdringen, berging

PROJECT BESCHRIJVING

Het Drachtstervaartproject is sinds 2001 volop in uitvoering. Tot dusver was alle actie te zien langs de nog bestaande vaart. Maar het project bestaat niet alleen uit het woningbouwproject ten westen van de Noorder- en Zuiderhogeweg maar ook uit het weer open graven van de vaart richting het centrum. De gemeenteraad heeft inmiddels ingestemd met het herinrichtingsplan. Alle voorbereidingen vinden plaats in 2006 en 2007. Vanaf 2008 gaan we het project uitvoeren. De uitvoeringstijd wordt geschat op ruwweg 3 jaar.

Van landelijke naar stedelijke uitstraling: er is voor de inrichting gezocht naar een passende overgang van een wat landelijke uitstraling met veel oudere lage woningbouw naar een stedelijke gezicht richting het winkelcentrum. De bruggen in het traject zijn van staal en zijn qua vormgeving gericht op de uitstraling van de oude bruggen die er ooit waren. Het profiel van de vaart tot aan het haventje bij de JM Houwenstraat is herkenbaar een flauw aflopend groen talud. Hier en daar kunnen er zitelementen in het talud toegevoegd worden. In het talud worden bomen geplaatst. Het parkeren langs het Moleneind is op uitdrukkelijk verzoek van de bewoners aan de kant van de woningen gesitueerd.

Bij de haven wordt het groene talud vervangen door een bekleding met steen. Aan de voet daarvan komt een steiger. Vanaf de brug bij de Oude Nering tot aan het centrum worden de kademuren uitgevoerd in metselwerk. Zo benadrukken we duidelijker dat het laatste stuk Moleneind bij het stedelijke winkelcentrum hoort. De combinatie van gele en rode straatstenen in dit stuk Moleneind is dezelfde als die van het winkelcentrum.

(Bron: www.drachtstervaart.nl)

SAMENWERKING

Partijen:

Gemeente, Wind Groep

Doelen:

Historisch, verfraaiing

Interactie:

Projectleiding: Van Wind Groep, uitvoering door Van Wiel infra Milieu,
opdrachtgever: Gemeente Smalingerland

Type project:

herstructurering

Rol Waterschap:

Goed contact met waterschap, waterschap is vooral betrokken voor het regelen van vergunningen.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Wind Groep is trekker samen met gemeente

Subsidie:

Ja, Rijk door middel van ISV-regeling

Financieringsstructuur:

-

VESTINGWERKEN HERSTELD-BOURTANGE*Contactpersonen*

Gemeente: -

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Bourtange
Kenmerken:	Hoog Nederland, Noorden, Grachten Vesting a/d rand van de stad, afgerond project
Type water:	Vestinggracht
Historisch/nieuw:	Historisch water
Doel waterhuishouding:	-

PROJECT BESCHRIJVING

Ruim een eeuw na de opheffing van de vesting nam de gemeente Vlagtwedde het besluit de vesting te reconstrueren. Op die manier zou het dorp weer opleven. Bij de plannen baseerde men zich op de situatie van 1742 toen de vesting haar grootste omvang had bereikt. Omdat het stratenplan nog helemaal intact was kon de positie van de vesting vrij nauwkeurig bepaald worden. Het plan omvatte niet alleen de reconstructie van de historische vesting, maar ook het integreren van de Bourtanger bevolking daarin. De vesting zou naast een toeristische trekpleister en cultureel erfgoed ook een normaal dorp blijven. Ook nu nog wonen er zo'n 50 mensen binnen de vestingwallen. Vanaf het begin van de jaren zeventig begon men met het opnieuw graven van de grachten, het vormen van de wallen en het reconstrueren van de bebouwing. Dit alles in de stijl van vroeger, grotendeels met behulp van oude kaarten en tekeningen. Uiteraard werden er meerdere aanpassingen gedaan om de vesting leefbaar te maken. Hedendaagse eisen werden ingepast in het karakter van vroeger. Zo zijn de vroegere opslagplaatsen onder de wallen nu garageboxen voor de bewoners van de vesting. In 1992 was het werk klaar.

(Bron: www.bourtange.nl)

SAMENWERKING

Partijen:

Gemeente

Doelen:

Toerisme, historisch

Interactie:

Bezwaarprocedures en inspraak, contact belangengroepen

Type project:

Historische reconstructie

Rol Waterschap:

Geen financiële rol van het waterschap. Waterschap heeft wel een nieuw waterpeil ingesteld.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek

Subsidie:

Europese subsidie

Financieringsstructuur:

Onderdeel reconstructie vesting / project

HISTORISCHE HAVEN-WOUDRICHEM*Contactpersonen*

Helaas waren de personen die betrokken waren bij dit project, niet meer werkzaam bij de gemeente. Vandaar dat er weinig informatie over dit project in deze factsheet staat.

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Woudrichem
Kenmerken:	Laag Nederland, Westen, Binnenstedelijk (herstel historische haven), afgerond
Type water:	Haven
Historisch/nieuw:	Historisch water
Doel waterhuishouding:	Historisch, vaarwater

PROJECT BESCHRIJVING

Zaterdag 29 augustus 1998 was de officiële opening van de historische haven van Woudrichem. De Groene Draeck, met aan boord Prins Willem Alexander, werd ontmoet op de rivier door Burgemeester M.J.Chr.Worrell. Met een vloot van zalmschouwen, politie en andere schepen ging het richting Woudrichem. Daar was de officiële ontvangst, waarna de Groene Draeck de historische stads haven in voer.

(Bron: www.euweb.nl/woudrichem/haven.html)

SAMENWERKING*Partijen:*

-

Doelen:

-

Interactie:

-

Type project:

-

Rol Waterschap:

-

FINANCIERING*Publiek/Privaat:*

-

Subsidie:

-

Financieringsstructuur:

-

IJSSELKADE-DOESBURG*Contactpersonen*

Gemeente: -

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Doesburg
Kenmerken:	Hoog Nederland, Oosten, Rand van de stad, afgerond
Type water:	Gracht
Historisch/nieuw:	Historisch water
Doel waterhuishouding:	Doorstroming grachtengordel

PROJECT BESCHRIJVING

Transformatie van een industrieterrein, ingeklemd tussen de historische binnenstad en de IJssel, tot een hoogwaardig woongebied met recreatieve elementen. De transformatie gaf de gemeente de mogelijkheid om milieuhinderlijke bedrijven te saneren en met olie verontreinigde bodem te saneren. Naast wonen zijn er in het gebied recreatieve elementen aangebracht. In de nieuwe wijk is de in de jaren '30 van de vorige eeuw gedempte gracht weer teruggebracht.

(Bron: www.gelderland.nl > referenties > stedelijke vernieuwing)

In 1990 is er een initiatiefgroep ontstaan waarin een ingenieursbureau, een aannemer, een architect en de gemeente waren vertegenwoordigd. Dit initiatief is gestrand als gevolg van onvoldoende financiën en onvoldoende kwaliteit van het ontwerp. In 1995 werden de ideeën voor woningbouw realistischer. In dat jaar is veevoederfabriek De Hoop aangekocht. Met de aankoop van deze fabriek werd één van de belangrijkste "obstakels" weggenomen. Deze fabriek kon met financiële steun van de provincie worden aangekocht. De ideeën voor een hoogwaardig woongebied kregen vanaf dat moment vastere vormen. In 1996 is er een projectcoördinator aangesteld en is er een klankbordgroep ingesteld, waarin diverse maatschappelijke groeperingen uit Doesburg zitting hebben. Deze klankbordgroep is ingesteld om draagvlak voor de plannen te krijgen. Aan stedenbouwkundig bureau Teun Koolhaas Associaties (TKA) te Almere is opdracht verleend om voor het gebied een plan te maken. Dit plan is in 1997 door het gemeentebestuur vastgesteld. Met dit plan heeft de gemeente verschillende projectontwikkelaars benaderd. Met Johan Matser projectontwikkeling B.V. uit Hilversum is er in maart 1998 een intentieovereenkomst gesloten. Met deze ontwikkelaar zijn de plannen verder uitgewerkt op financieel, stedenbouwkundig, milieutechnisch en architectonisch gebied. Op 4 oktober 1999 is met deze ontwikkelaar een realisatieovereenkomst gesloten. De 1e fase startte voorjaar 2003, 168 appartementen en woningen. De 2de fasenieuwbouw van een hotel- en appartementencomplex is in het voorjaar van 2007 gestart.

(Bron: informatiebrochure IJsselkadeproject, maart 2008)

SAMENWERKING

Partijen:

Gemeente, provincie, ingenieurs bureau, architect

Doelen:

Historisch, herontwikkeling

Interactie:

Klankbordgroep

Type project:

Herstructurering

Rol Waterschap:

Geen

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek-private samenwerking

Subsidie:

(o.a. Provincie)

Financieringsstructuur:

Onderdeel van herontwikkeling

BOVENGRONDSHALEN/ZICHTBAAR MAKEN GENDER-EINDHOVEN*Contactpersonen*

Gemeente: De heer Verschuren

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad: Eindhoven
 Kenmerken: Laag Nederland, Zuiden, Binnenstedelijk, onafgerond
 Type water: Rivieren
 Historisch/nieuw: Historisch water
 Doel waterhuishouding: Afkoppeling, berging, grotere drainerende werking

PROJECT BESCHRIJVING

De gemeente gaat het herstel en bovengronds halen van gedempte waterwegen als de Gender combineren met herontwikkelingsprojecten in de stad. Dan moet de grond toch al open. De gemeente verwacht van ontwikkelaars een financiële bijdrage. De gemeente heeft zelf geld beschikbaar vanuit het Gemeentelijk Rioleringsplan.

(Bron: "Overal oude waterlopen hersteld", De Gelderlander, 20-06-05)

Ooit stroomden er drie rivieren door Eindhoven: de Dommel, de Tongelreep en de Gender. Het succes van lichtfabrikant Philips werd de Gender echter fataal: het water vervuilde en delen van het beekje moesten wijken voor uitbreiding van de fabrieken. Ook in de rest van Eindhoven werd de Gender verwaarloosd, ingedamd en uiteindelijk vergeten. Maar nu hebben de gemeente Eindhoven en Waterschap De Dommel besloten om de Gender weer nieuw leven in te blazen. Het water zal weer gaan stromen, waardoor de oorspronkelijke natuur van een stadsbeek weer terug kan komen.

(Bron: Persbericht 18-04-07, no. 108, www.eindhoven.nl)

SAMENWERKING*Partijen:*

Gemeente Eindhoven is projectleider.

Waterschap subsidieert en heeft verantwoordelijkheid voor het water.

Doelen:

Natuur

Interactie:

Burgers worden niet actief betrokken, dat komt in een vervolgtraject.

Type project:

Binnenstedelijk, water komt van buiten de stad, dwars door stedelijk gebied richting de Dommel, in het buiten gebied.

Rol Waterschap:

Waterschap de Dommel subsidieert, daarnaast heeft het waterschap verantwoordelijkheid in beheer en het overdragen van stedelijk water. Zowel toetsend als beheerder. In principe voor heel de Gender en andere stedelijke wateren. De algemene lijn waterplan is water terug in stad, met verschillende systemen.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Privaat deel: de ontwikkelaar van het Philips terrein, moet de Gender inpassen in het Emmasingelkwadrant. Philips heeft grond verkocht waar de Gender gaat lopen.

Subsidie:

Waterschap. Men is bezig EU Interreg subsidie aan te vragen.

FINANCIERINGSSTRUCTUUR

Raming:

€ 8,5 miljoen

Het project wordt uitgevoerd in combinatie met herontwikkeling

HERSTELBEKEN IN DE STAD-APELDOORN

Contactpersonen

Gemeente: -

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Apeldoorn
Kenmerken:	Hoog Nederland, Midden Nederland, Groot project, Binnenstedelijk, deels afgerond
Type water:	Beken
Historisch/nieuw:	Historisch water
Doel waterhuishouding:	Afkoppeling, water bergen en afvoeren

PROJECT BESCHRIJVING

Herstel van de beken en sprengen in Apeldoorn. Deze sprengen en beken werden vroeger gebruikt als krachtbron voor de aandrijving van water- en korenmolens voor de papier- en graanindustrie en ze voorzagen wasserijen van schoon water. Veel van de beken in het stedelijk gebied zijn in de loop der tijd onder de grond gestopt, waardoor de ecologische waarde en de belevingswaarde sterk is verminderd. Daar waar de beken nog bovengronds stromen of weer bovengronds gebracht zijn, herbergen ze bijzondere waarden. Ze zijn leefgebied voor veel zeldzame soorten planten en dieren, aangepast aan schoon, helder en stromend water.

Het herstel van sprengen en beken heeft een grote cultuurhistorische en ecologische waarde. Ook draagt het bij aan een beter waterbeheer in de stad, bijvoorbeeld door regenwater af te koppelen. Het herstel van totale beken- en sprengensysteem in Apeldoorn duurt tot 2020. Het budget van de provincie wordt gebruikt voor de uitvoering van herstelprojecten in 2006 en 2007 westelijk van het Apeldoorns Kanaal.

(Bron: www.gelderland.nl > projecten > stedendriehoek > waterbeheer > beken en sprengen)

SAMENWERKING

Partijen:

Gemeente, Waterschap, Provincie

Doelen:

Natuur, historisch, recreatie

Interactie:

Provincie Gelderland vanuit streekplan

Gemeente Apeldoorn: heeft in samenwerking met het waterschap de Veluwe het waterplan opgesteld

Type project:

Binnenstedelijk (binnen de bebouwde kom)/herstructurering

Rol Waterschap:

Waterplan, Onderdeel van ontwikkelingsvisie Apeldoorns Kanaal, samen met provincie Gelderland en gemeenten

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Plan is opgesteld om beken te herstellen. Particulieren en ontwikkelaars langs het tracé maken gebruik van project om woonomgeving aantrekkelijker te maken.

Subsidie:

Provincie Gelderland draagt € 1,8 miljoen bij, van 2006 tot 2007;

Waterschap krijgt subsidie via de NBW regeling;

Gemeente krijgt voor de Grift subsidie vanuit het RUPS.

Financieringsstructuur:

Waterschap en gemeente hebben een verdeling afgesproken: gemeente 68%, het waterschap 32%.

DE BLAUWE LOPER-VEENDAM

Contactpersonen

Gemeente: De heer Van Wingerden

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Veendam
Kenmerken:	Hoog Nederland, Noorden, Groot project, Binnenstedelijk, Bezig met aanleg
Type water:	Waterloop
Historisch/nieuw:	Historisch
Doel waterhuishouding:	vaarrecreatie

PROJECT BESCHRIJVING

Het Masterplan Centrum Veendam omvat een geheel aan plannen en (stedenbouwkundige) visies voor de toekomstige ontwikkeling van het centrum van Veendam. Eén van de plannen die uitgevoerd gaan worden is de "Herinrichting Centrum Veendam". Project de Blauwe Loper, onderdeel van dit masterplan, betreft het compleet opnieuw inrichten van een deel van het Beneden Oosterdiep door het terugbrengen van water en het aanleggen van kades en wandelboulevards.

Bron: www.veendamcentrum.nl

SAMENWERKING

Partijen:

Gemeente Veendam is in overleg geweest met waterschap en provincie. De EU-subsidie wordt verstrekt onder toezicht vanuit provincie.

Doelen:

Aantrekkelijker maken centrum, economisch, recreatief

Interactie:

Heijmans (projectleider), gemeente, burgers Veendam

Type project:

binnenstedelijk/herstructurering

Rol Waterschap:

Het project wordt waarschijnlijk meegenomen in het waterplan dat geactualiseerd gaat worden. Het waterschap juicht het project toe, maar financiert niet mee.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek. Met private partijen worden alleen afspraken gemaakt voor hun aandeel in het project gebied. Er zijn flats gerealiseerd, daar zijn steigers bedongen, en voorzieningen in gebouwen.

Subsidie:

Masterplan centrum WDU-subsidie, vanuit provincie. ISV subsidie stedelijke vernieuwing, voor drie onderdelen. EU subs: EFRO (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling).

FINANCIERINGSSTRUCTUUR

Totale kosten van het Masterplan bedragen € 5,7 miljoen, alle subsidies bij elkaar bedragen € 2 miljoen.

VERBINDING NOORD EN MIDDEN VEST-THOLEN

Contactpersonen

Gemeente: De heer De Voogt van der Straten

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Tholen
Kenmerken:	Laag Nederland, Westen (Zeeland), Groot project, onafgerond
Type water:	Waterloop buiten de stad
Historisch/nieuw:	historisch
Doel waterhuishouding:	Afkoppeling (bestrijding wateroverlast), historisch deel terug brengen. Afvoer Noordvest is vergroot.

PROJECT BESCHRIJVING

Verbinding maken tussen Midden en Noord Vest. Deze waterloop ligt ten noordwesten van Tholen. Het doel is de bestrijding wateroverlast en afkoppelen verhard oppervlak in kern Tholen extra berging en afvoercapaciteit maken.

Bron: Waterplan Tholen

SAMENWERKING

Partijen:

Combinatie van meerdere projecten van waterberging.

Doelen:

Historisch

Interactie:

Er is in eerste instantie oppositie tegen het project geweest vanwege het verdwijnen van een trapveldje ten behoeve van het project. De gemeenteraad heeft besloten om het trapveldje elders aan te leggen.

Type project:

Water buiten de stad om water in de stad af te koppelen

Rol Waterschap:

Het waterschap heeft hoofdzakelijk geholpen met het model van de duiker waar de verbinding doorheen moet. Dit is belangrijk voor het waterschap omdat deze verantwoordelijkheid hebben voor het onderhoud van de veste. Daarnaast is het waterschap betrokken geweest bij de realisatie van een stuw. Het waterschap heeft niet meegefinancierd.

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Publiek (niet in woonkern)

Subsidie:

De totale kosten € 231,000

Europese subsidie via Senter Novem € 51,000

Subsidie provincie € 30.000

Financieringsstructuur:

Openbare ruimte commissie, meegenomen in de meerjaren begroting.

ONTWIKKELINGSVISIE STADSCENTRUM-HOOGEVEEN

Contactpersonen

Gemeente: De heer Hofstee

Waterschap: -

Onderscheidende kenmerken

Stad:	Hoogeveen
Kenmerken:	Noorden, Hoog Nederland, Binnenstedelijk, planfase (visievorming net afgerond)
Type water:	Gracht, haven
Historisch/nieuw:	Deels
Doel waterhuishouding:	Hemelwaterafvoer (De gemeente heeft een behoorlijke bergingsopgave die gerealiseerd moet worden, dit project is enige en te weinig.)

PROJECT BESCHRIJVING

Hoogeveen dient, net als alle andere kernen, ruimte vrij te maken voor waterberging. In hoeverre deze bergingsopgave voor het stadscentrum geldt, dient op zijn civieltechnische noodzaak bekeken te worden. Een groot deel van de historische waterstructuur is in de afgelopen eeuw verdwenen. De unieke kwaliteit en sfeer die verloren zijn gegaan, worden in de Alteveerstraat weer terug gebracht. Het toevoegen van water ten zuiden van het Schutsplein, in verbinding staand met de Hoogeveense Vaart, is een additionele ontwikkeling die wordt aangegrepen om een kleine passantenhaven tot stand te brengen.

Het is betreft hier nog een visiedocument. Er is nog niet besloten hoe deze visie ten uitvoer wordt gebracht.

Bron: Ontwikkelingsvisie Stadscentrum van Hoogeveen

SAMENWERKING

Partijen:

Gemeente, bij het maken van de visie zijn waterschappen en bewoners betrokken.

Doelen:

Aantrekkelijk winkel-, werk-, en woongebied met een hoge verblijfskwaliteit

Interactie:

Burgers hebben mee ontworpen. Vanaf begin, analyse: ga de stad in maak foto, kansen en bedreigingen. Met bewoners, verenigingen instellingen en waterschap.

Type project:

Herstructurering centrum

Rol Waterschap:

-

FINANCIERING

Publiek/Privaat:

Bij plan voorbereiding zijn private partijen betrokken.

Subsidie:

Is nodig om water te realiseren.

Financieringsstructuur:

Er ligt alleen nog een visie

BIJLAGE 2

INTERVIEWS

Enschede:	Roombeek terug in de stad
Gemeente:	Dhr. Jan Paul Boutkan
Waterschap:	Dhr. Jan Riekus Limbeek
Breda:	De Nieuwe Mark en de Haven
Gemeente:	Dhr. Willekens
Waterschap:	Dhr. Victor Witter
Wageningen:	Herinrichting Rooseveltweg
Gemeente:	Dhr. Wormgoor
Waterschap:	Dhr. Dimitri van Dam
Arnhem:	Sonsbeek terug in de stad
Gemeente:	Dhr. Hans van Ammers
Waterschap:	-
Meppel:	Gasgracht
Gemeente:	Dhr. H.J. van Dasselaar
Waterschap:	-
Utrecht:	Herstel Singelstructuur
Gemeente:	Mevr. Rini van Veen
Waterschap:	-
Beek-Ubbergen:	Water Werkt!
Gemeente:	Dhr. Meurs
Waterschap:	Mevr. M. Rijnierse
Zaandam:	Inverdan, herontwikkeling centrum Zaandam
Gemeente:	Dhr. Philip Peletier
Waterschap:	Dhr. John van Diepen
Gouda:	Havenkwartier Gouda
Gemeente:	Mevr. Marjo van Loon
Waterschap:	Mevr. Olga van Es
Landschapsarchitect:	Dhr. Kees Ykema

VERSLAG

<i>Onderwerp:</i> Roombeek Enschede	<i>Projectnummer:</i> 110315.000229	ARCADIS NEDERLAND BV Zendmastweg 19 Postbus 63 9400 AB Assen Tel 0592 392 111 Fax 0592 353 112 www.arcadis.nl
<i>Afdeling:</i> Stedelijk Water	<i>Ons kenmerk:</i>	
<i>Plaats/datum bespreking:</i> Almelo, 1 september 2008	<i>Verslagnummer:</i>	
<i>Opgesteld door:</i> M.W.R. Swenne	<i>Verzenddatum:</i> 4 september 2008	DIVISIE WATER
<i>Aanwezig:</i> J.P. Boutkan - gemeente J.R. Limbeek - waterschap M.W.R. Swenne - ARCADIS	<i>Afwezig:</i>	<i>Kopieën aan:</i>
<i>Actie door:</i>	<i>Nummer:</i>	<i>Verslag:</i>

Aanleiding project

In de watervisie voor Enschede is aangegeven dat de blauwe aders weer teruggebracht moeten worden in Enschede. Een van deze blauwe aders is de Roombeek. Door de vuurwerkkramp is dit in een stroomversnelling geraakt. Bij informatieavonden voor bewoners gaven oude bewoners aan dat hier de oude Roombeek heeft gelopen. Het terugbrengen van de Roombeek had ook een hydrologische reden om een goed grond- en oppervlaktewater huishouding te krijgen.

Samenwerking

Bij de totstandkoming van dit project is een samenwerkingsverband opgericht tussen gemeente en waterschap. Hiertoe is een ontwikkelingsovereenkomst getekend tussen beide partijen.

In het globale ontwerp van de wijk is een blauwe streep getrokken voor de beek. Vanuit zowel de gemeente als het waterschap is een projectleider aangesteld om het verdere ontwerp en inrichting te begeleiden. Het traject van de beek is in stukken geknipt en voor ieder stuk is gemeente of waterschap verantwoordelijk.

Tevens is een bestuurlijke stuurgroep ingesteld. Deze is uiteindelijk minder vaak bij elkaar gekomen dan gepland. Dit had te maken met het feit dat processen vaak langer duurden dan gepland, waardoor vergaderingen zijn uitgesteld. Men had pas overleg op het moment dat een product klaar was.

Doelstelling

Primair heeft de Roombeek een waterhuishoudkundige doelstelling. Zij zorgt voor de afwatering van de omliggende wijken e.d. Tevens heeft zij een rol in de grondwaterhuishouding, zuivering van water en een belevingsfunctie.

Het behalen van de doelstellingen is gelukt. Uiteraard zaten er lastige stukken in, maar doordat iedereen dezelfde gedachten en ideeën had bij de beek is dit altijd gelukt. In het stedelijke gebied heeft de beek een meer stedelijke uitstraling gekregen en in het landelijke gebied een meer natuurlijke uitstraling.

Reden

Het waterschap voelt zich mede verantwoordelijk voor het waterbeheer in het stedelijke gebied. Het is bestuurlijk een belangrijk thema. Mede hierdoor kwam er ook geld beschikbaar voor dit soort projecten.

Overige betrokkenen

Waterschap:

BBW

WSO

Communicatie

Gemeente:

Beleidsafdeling

Ingenieursbureau

Communicatie

Projectbureau Roombeek

Stadsdeelbeheer Noord en Oost

Natuur en educatie

Universiteitsterrein

Beheer & Onderhoud

De Roombeek komt op de legger van het waterschap. Zij voeren dan ook het beheer uit. Exacte afspraken over hoe dit in de praktijk geregeld gaat worden, moeten nog gemaakt worden.

Succesfactoren

Samenwerking.

In projectorganisatie mensen die elkaar liggen.

Aan het begin van het project voldoende tijd besteden aan wensen en beelden, zodat iedereen goed weet waar we het over hebben

Gevoel van urgentie bij beide partijen.

Beide partijen moeten belang hebben bij het project.

VERSLAG

<i>Onderwerp:</i> Interview Breda	<i>Projectnummer:</i> 110315.000229	ARCADIS NEDERLAND BV Zendmastweg 19 Postbus 63 9400 AB Assen Tel 0592 392 111 Fax 0592 353 112 www.arcadis.nl
<i>Afdeling:</i> Projectleiding	<i>Ons kenmerk:</i>	
<i>Plaats/datum bespreking:</i> Breda, 24 september 2008	<i>Verslagnummer:</i>	
<i>Opgesteld door:</i> M.W.R. Swenne	<i>Verzenddatum:</i> 25 september 2008	DIVISIE WATER
<i>Aanwezig:</i>	<i>Afwezig:</i>	<i>Kopieën aan:</i>
<i>Actie door:</i>	<i>Nummer:</i>	<i>Verslag:</i>

Introductie

Door de opkomst van andere vervoersmiddelen in de jaren 50 heeft de gemeente Breda begin jaren 60 de Marken gedempt en daarbij een ondergrondse parkeergarage gebouwd. In de jaren 80/90 kwam de discussie op gang voor het weer open maken van de Marken. Dit maakte onderdeel uit van een heldere visie om Breda op de kaart te zetten. Daarnaast was dit geen aantrekkelijk deel van de stad. Door het weer open maken van de gracht zou ook economisch gewin gehaald kunnen worden (waardevermeerdering omliggend terrein/panden, recreatie, toerisme). Uiteindelijk is in 2002 het DO door de raad vastgesteld met een taakstellend budget van 29,5 miljoen.

Samenwerking

Op het moment dat de plannen gereed waren en het richting ontwerp, aanbesteding en uitvoering liep, is het waterschap betrokken geraakt. De gesprekken zijn gestart over beheer/onderhoud en vergunningen. Het waterschap is op dat moment vooral als functioneel beheerder betrokken geweest bij de planontwikkeling. Vanuit het waterschap werd het vooral instrumenteel ingestoken.

Het waterschap zat ook met een dilemma. De discussie over waterveiligheid was in volle gang. De Marken is gedeeltelijk door getrokken maar niet zodanig dat deze dienst kan doen als waterafvoer van bovenstrooms gebied. Gezien het feit dat de Marken niet geheel is doorgetrokken, heeft de gemeente ervoor gekozen om het middenstuk ondieper aan te leggen. Dit maakt een bijdrage van het waterschap aan het project nog minder aantrekkelijk. Door het ondieper maken is 6 miljoen bespaard op de kosten. Aan het waterschap is gevraagd of ze 2 miljoen wilde bijdragen voor het wel dieper aanleggen van het middenstuk. Het waterschap heeft hier afwijzend op gereageerd. Het waterschap heeft wel meebetaald aan de planontwikkeling. Indien de Marken wordt doorgetrokken, zal het waterschap ook bijdragen aan de kosten (voor ecologische inrichting).

Leerpunten samenwerking

Achteraf kijkend naar het proces is een aantal leerpunten te benoemen:

- Groot belang pro-actief deelnemen aan processen:
  - Plannen worden geboren in de kraamkamer van de gemeente
  - Gemeente direct met plannen naar waterschap
  - Waterschap zal mee moeten denken in planontwikkeling
- Gezamenlijke visieontwikkeling
- Tijden zijn veranderd:
  - Ws/gem vinden elkaar makkelijker. Tegenwoordig wordt de gemeente door het waterschap als belangrijke partner gezien
  - Neiging tot samenwerken binnen de overheid
  - Visie op probleem is veranderd
  - Visie op financiering is veranderd (bronnen/instrumenten)
  - Waterkwantiteit en kwaliteit onder één dak
  - Manier van communiceren

Om het project aan te sturen, is een stuurgroep ingesteld. Deze bestond uit een aantal vak-directeuren van de gemeente. De stuurgroep kwam één keer per 6 weken bij elkaar. De raad werd één keer per half jaar op de hoogte gehouden door een voortgangsrapportage.

Beheer en onderhoud

De haven is onderdeel van de singel. Hiermee komt deze ook in beheer en onderhoud bij het waterschap. Inmiddels zijn aanvullende afspraken gemaakt over drijfvuil. Dit neemt de gemeente voor haar rekening.

Waarde voor waterbeheer

Breda voerde in het verleden haar eigen waterbeheer. Toen dit over ging naar het waterschap zijn goede afspraken gemaakt over de rol van gemeente en waterschap. Deze afspraken gaan over scheepvaart, onderhoud, beheer, etc. Dit project heeft ook zijn waarde gehad in het denken over stedelijk waterbeheer. Vooral bij het waterschap wordt dit gezien als markeerpunt in het denken over dit soort projecten. Nu had men veel proactiever mee gedacht bij een dergelijk project.

VERSLAG

<i>Onderwerp:</i> Herstel waterlus, Wageningen	<i>Projectnummer:</i> 110315.000229	ARCADIS NEDERLAND BV Zendmastweg 19 Postbus 63 9400 AB Assen Tel 0592 392 111 Fax 0592 353 112 www.arcadis.nl
<i>Afdeling:</i> Stedelijk Water	<i>Ons kenmerk:</i>	
<i>Plaats/datum bespreking:</i> Ede, 10 september 2008	<i>Verslagnummer:</i>	
<i>Opgesteld door:</i> M.W.R. Swenne	<i>Verzenddatum:</i> 8 april 2009	DIVISIE WATER
<i>Aanwezig:</i>	<i>Afwezig:</i>	<i>Kopieën aan:</i>
<i>Actie door:</i>	<i>Nummer:</i>	<i>Verslag:</i>

Introductie

De verkeersveiligheid van de Rooseveltweg liet erg te wensen over. Het bewonersplatform heeft indertijd de nek uitgestoken om wat aan de verkeersproblematiek te doen. Hiervoor heeft men ook subsidie aangevraagd. In 1999 hebben het waterschap en de gemeente een studie naar het watersysteem uitgevoerd waaruit de wateropgave blijkt. Het herstel van de waterlus kon een deel van de wateropgave oplossen. Ook spelen er problemen met de waterkwaliteit in de stadsgracht door overstorten en is de stadsgracht erg moeilijk op peil te houden.

In 2001 is het waterplan vastgesteld. Het herstel van de waterlus vormt hiervoor de leidende drager. Vervolgens hebben gemeente, waterschap en provincie een onderzoek uitgevoerd naar de waterlus.

Dit alles bij elkaar heeft ervoor gezorgd dat er een project tot stand is gekomen waarbij zowel de verkeersveiligheid als het waterbeheer invulling heeft gekregen.

Samenwerking

Zoals uit het bovenstaande blijkt heeft met name het bewonersplatform in eerste instantie getrokken aan het project. Nadat de koppeling is gemaakt met het herstel van de waterlus is een projectgroep ingesteld bestaande uit gemeente, waterschap, bewonersplatform en de woningstichting. Deze organisaties hebben op gelijkwaardige voet met elkaar samen gewerkt. Binnen de gemeente heeft een aantal afdelingen mee gewerkt aan het herstel van de waterlus. Dit zijn:

- Financiën
- Beheer en onderhoud
- Ruimtelijke Ordening
- Bouw en Wonen

Besluitvorming met betrekking tot de waterlus heeft gelijktijdig bij gemeente en waterschap plaatsgevonden. Voor de besluitvorming is een en ander voorgekookt in de projectgroep en stuurgroep.

Financiën

De investering voor het herstel van de waterlus bedroeg € 2,4 miljoen. Van de overheid is € 4 ton aan subsidie ontvangen. Ook het waterschap heeft met € 4,5 ton bij gedragen. Deze bijdrage heeft het waterschap toegezegd onder bepaalde voorwaarden:

- De stadsgracht moet door dit project op peil blijven.
- Mogelijkheden tot afkoppelen worden vergroot.
- Overdracht stedelijk water dient geregeld te zijn voor afgesproken datum.

Daarnaast heeft de aanleg van de waterlus een positief effect op de waterkwaliteit en doorstroming.

Beheer en onderhoud

Het waterschap is betrokken bij het ontwerp voor de waterlus. Tijdens het planproces zijn ook de beheerders betrokken, zodat het beheer en onderhoud goed is uit te voeren. Het waterschap gaat het onderhoud van het natte profiel en het peilbeheer uitvoeren. Het dagelijks onderhoud zoals het verwijderen van drijfvuil wordt uitgevoerd door de gemeente.

Waarde voor het waterbeheer

De uitvoering van dit project heeft met name een positieve bijdrage geleverd aan de samenwerking tussen gemeente en waterschap. Het waterschap wordt meer gezien als volwaardige partner in dit soort trajecten. Door de uitvoering van dit project zijn ook een aantal andere projecten naar voren getrokken, zoals de aanpassing van de rioolwaterzuivering Bennekom en het baggeren van de stadsgrachten Wageningen.

Succesfactoren

Grootste succesfactor in dit project is het enthousiasme van het bewonersplatform geweest. Zij hebben vooral in het begintraject veel getrokken om het project van de grond te krijgen. Ook het feit dat er een verkeersprobleem lag, heeft geleid tot de uiteindelijke uitvoering van de waterlus. Zonder deze aanleiding was de waterlus waarschijnlijk nooit aangelegd.

VERSLAG

<i>Onderwerp:</i> Sint Jansbeek	<i>Projectnummer:</i> 110315.000229	ARCADIS NEDERLAND BV Zendmastweg 19 Postbus 63 9400 AB Assen Tel 0592 392 111 Fax 0592 353 112 www.arcadis.nl
<i>Afdeling:</i> Projectleiding	<i>Ons kenmerk:</i>	
<i>Plaats/datum bespreking:</i> Arnhem, 11 september 2008	<i>Verslagnummer:</i>	
<i>Opgesteld door:</i> M.W.R. Swenne	<i>Verzenddatum:</i> 11 september 2008	DIVISIE WATER
<i>Aanwezig:</i>	<i>Afwezig:</i>	<i>Kopieën aan:</i>
<i>Actie door:</i>	<i>Nummer:</i>	<i>Verslag:</i>

Introductie

In het waterplan Arnhem zijn 5 “sprankelende” projecten opgenomen. Hiervan zijn twee beekherstelprojecten. De bedoeling hiervan is om alle beken in Arnhem weer bovengronds te brengen.

Eind jaren 90 kwam het initiatief tot het terugbrengen van de Sint Jansbeek in “de la Reijstraat”. Er is tevens gewerkt aan het verbeteren van de verkeersstromen en een wijkverbetering “buitengewoon beter”.

Doelen

- De uitloop van het park Sonsbeek verbeteren
- Wijkverbetering “Buitengewoon beter”
- Verbeteren verkeerskundige situatie

Samenwerking

Het project is met name getrokken vanuit de gemeente Arnhem. Zij hebben alle voorbereidingsactiviteiten gedaan.

Vanuit de buurt is een stichting opgezet. Deze heeft actief bijgedragen aan het opstarten van het project. Zij hebben zich sterk gemaakt voor een wijkverbetering. Toen duidelijk werd dat ook water een rol kon spelen in het totale project, maar dat dit financieel gezien lastig was, hebben zij actief aan fondsenwerving gedaan.

Het waterschap was alleen betrokken op momenten, dat het nodig was. Dit had met name betrekking op de keur en beheer & onderhoud.

Financiering

De totale investering van het project is uiteindelijk uitgekomen op € 1,9 miljoen. Hiervan is het gros voor rekening van de gemeente gekomen. Men heeft wel een bijdrage van EFO-subsidie gekregen. Zoals hierboven aangegeven, heeft de wijk zelf ook voor een stuk sponsoring gezorgd. Ook het waterschap heeft een zeer beperkte bijdrage (€ 45.000,00) gegeven.

Beheer & Onderhoud

Afgesproken is dat het waterschap het natte profiel van de beek gaat beheren. De gemeente neemt het droge profiel, bruggen en duikers, voor haar rekening. Deze afspraken zijn aan het eind van het project gemaakt.

Organisatie

Gedurende het jaar is er een aantal keer bestuurlijk overleg met het waterschap. Hierin is gevraagd voor een aanzienlijke bijdrage, maar deze is destijds door het waterschap afgewezen. Inmiddels is er een ruimere stimuleringsbijdrage. De gemeente had het prettig gevonden als het waterschap meer betrokkenheid had getoond. Technisch gezien had men geen extra inbreng nodig. Om een goede inbreng te kunnen hebben, moet het waterschap kennis hebben van het hydraulisch functioneren van hun beken. Dit is volgens de gemeente niet altijd voldoende aanwezig bij het waterschap.

VERSLAG

<i>Onderwerp:</i> Gasgracht Meppel	<i>Projectnummer:</i> 110315.000229	ARCADIS NEDERLAND BV Zendmastweg 19 Postbus 63 9400 AB Assen Tel 0592 392 111 Fax 0592 353 112 www.arcadis.nl
<i>Afdeling:</i> Projectleiding	<i>Ons kenmerk:</i>	
<i>Plaats/datum bespreking:</i> Meppel, 13 augustus 2008	<i>Verslagnummer:</i>	
<i>Opgesteld door:</i> M.W.R. Swenne	<i>Verzenddatum:</i> 15 augustus 2008	DIVISIE WATER
<i>Aanwezig:</i> H.J. van Dasselaar M.W.R. Swenne	<i>Afwezig:</i>	<i>Kopieën aan:</i>
<i>Actie door:</i>	<i>Nummer:</i>	<i>Verslag:</i>

Introductie

H.J. van Dasselaar is vanaf november 2007 – heden betrokken geweest bij het project. Hij is als projectleider uitvoering aangetrokken om het proces vanaf schetsontwerp naar uitvoering te begeleiden.

In april 2007 is door SNN een subsidie toezegging gedaan. Deze is in september 2007 geaccordeerd door de gemeente. In december 2007 heeft vervolgens de definitieve besluitvorming in de raad plaatsgevonden. Vervolgens heeft in februari de aanbesteding plaatsgevonden.

De aanleiding voor het starten van het project is het verbeteren van de Waterpoort. Hiervoor is een SNN-subsidie verkregen waarmee de straten, parkeerplaatsen en gasfabriek zijn aangepakt. Door hier water in te betrekken, krijgt het gebied meer “smoel”.

Uiteindelijk is het de bedoeling om de gehele stadsgracht in het straatbeeld zichtbaar te maken. Dit is nu al het geval door een accentuering van de bestrating.

Samenwerking

De gemeente is de initiatiefnemer van het project. De overige betrokkenen zijn:

- Haskoning
- B&O architecten
- Biosoil (sanering gasterrein)
- Projectontwikkelaar
- Bewoners
- Waterschap
- Ondernemers

Alle genoemde partijen waren betrokkenen in het proces, maar geen rechtstreekse project-partner. Het waterschap Reest en Wieden heeft geen betrokkenheid in de projectorganisatie. Ze hebben alleen goedkeuring verleend aan de grondwateronttrekking voor het aanbrengen van het riool.

De bewoners hebben geen nadrukkelijke rol in de planvoorbereiding gehad. Wel zijn informatieavonden georganiseerd om de bewoners te informeren over de plannen.

De ondernemers in het gebied hadden vooral tijdens de uitvoering de nodige overlast. Echter ook zij zagen de meerwaarde voor het gebied in. Door de ingrepen werd de bereikbaarheid verbeterd voor de auto en fiets.

Binnen de gemeente waren meerdere afdelingen betrokken. Dit zijn:

- Ruimtelijke Ordening
- Economische Zaken
- Vergunning
- Milieu
- Regie en Realisatie

Beheer & Onderhoud

De nieuwe gracht is volledig in eigendom bij de gemeente. De gemeente zal ook zorg dragen voor het toekomstige beheer en onderhoud.

Financiering/middelen

Het investeringsbudget voor dit project bedroeg totaal € 1,3 miljoen. Dit lag hoger dan de eerder opgestelde ramingen. De tijd om het project uit te voeren was zeer beperkt, waardoor de aanbesteding hoger uitviel dan vooraf gedacht. Dit mede door het vergunningentraject. Bij de afdeling was door ziekte een capaciteitstekort ontstaan. Hierdoor heeft het vergunningentraject langer geduurd.

VERSLAG

<i>Onderwerp:</i> STOWA interview Utrecht “Water terug in de stad”	<i>Projectnummer:</i> 110315.000229	ARCADIS NEDERLAND BV Zendmastweg 19 Postbus 63 9400 AB Assen Tel 0592 392 111 Fax 0592 353 112 www.arcadis.nl
<i>Afdeling:</i> Projectleiding	<i>Ons kenmerk:</i>	
<i>Plaats/datum bespreking:</i> Utrecht, 23 september 2008	<i>Verslagnummer:</i> STOWA-ZS3	
<i>Opgesteld door:</i> ing. J. Rijsdijk	<i>Verzenddatum:</i> 30 september 2008	DIVISIE WATER
<i>Aanwezig:</i> Rini van Veen - Utrecht Jeroen Rijsdijk - ARCADIS	<i>Kopieën aan:</i> Marco Swenne - ARCADIS Sabrina Helmyr - ARCADIS	
<i>Actie door:</i>	<i>Nummer:</i>	<i>Verslag:</i>

1. Aanwezigen

Rini van Veen – Projectmanager gemeente Utrecht; vanaf 1995 betrokken als eindverantwoordelijk projectmanager voor fase 1 en als waterprojectleider voor fase 2 (onderdeel van herontwikkeling stationsgebied).

Jeroen Rijsdijk – Teamleider ARCADIS Stedelijk Water, interviewer voor STOWA.

2. Het project

Het project is het herstel van de oude singelstructuur.

Het initiatief voor het herstel is gekomen vanuit de burgers, waar bij actiegroepen dit extra hebben gepusht.

Fase 1 betrof de singelstructuur noordelijk; dit project betrof alleen het terugbrengen van de singel met bijkomende werken.

Fase 2 is het herstel van de westelijke singelstructuur als onderdeel van de herontwikkeling van het stationsgebied.

Actoren

Gemeente, Plieger, Copijn, Recreatievaart NL, Hydron Midden NL + sponsors.

- burgers en middenstand
- waterschap
- havendienst
- monumenten
- Openbaar Vervoer
- RO
- Stadsontwikkeling
- rondvaartbedrijven
- De gemeente was en is trekker (Stadsontwikkeling).

Het waterschap is door middel van een workshop bij aanvang betrokken. Daarna een toetsende en adviserende rol.

Rol Actoren

De gemeente heeft het project ter hand genomen omdat de kwaliteit van de openbare ruimte onvoldoende was.

Het waterschap had geen belangen.

Monumenten maakt zich sterk voor herstel van de historische structuur.

Doelstelling project

De doelstelling van het project is het aantrekkelijker en leefbaarder maken van het stationsgebied.

Reacties op het eindresultaat van fase 1 zijn positief. Er wordt door de burgers veel gebruik gemaakt van de nieuwe singel. De bewoners doen zelf een stuk onderhoud van de wandelpromenade langs de nieuwe singel.

Fase 2 is nog in ontwikkeling.

Besluitvormingsproces

Was alleen een gemeentelijke aangelegenheid.

Het proces stond open voor participanten. De burgers hebben vanaf het begin meegedacht.

Na de workshops is er geen input meer gekomen van de burgers.

Tijdens de uitvoering van fase1 geen klachten van bewoners.

De wethouders van Utrecht hebben de besluitvorming positief beïnvloed.

Bestuurlijk voortraject

Er hebben zich geen bestuurlijke dilemma's voorgedaan.

De bestuurders van het waterschap hebben geen rol gespeeld.

Betrokken afdelingen

Zie actoren.

Beheer en Onderhoud

De oevers door de gemeente.

Water en waterbodem door het waterschap.

Nautisch beheer door de Havendienst in opdracht van het waterschap.

Drijfvuil door de gemeente in opdracht van het waterschap.

De kosten (met uitzondering van de oevers) worden door het waterschap gedekt.

Het waterschap voert het coördinerend management over het beheer en onderhoud.

Waterbeheer

De gemeente ziet geen andere rol voor het waterschap in het project dan de huidige (toetsend en adviserend).

De toegevoegde waarde om het waterschap bij het geheel te betrekken, is de rol die het waterschap, als toekomstige eigenaar, kan vervullen bij de inbedding van het (nieuwe) water in de bestaande structuren.

VERSLAG

<i>Onderwerp:</i> Beek Ubbergen	<i>Projectnummer:</i> 110315.000229	ARCADIS NEDERLAND BV Zendmastweg 19 Postbus 63 9400 AB Assen Tel 0592 392 111 Fax 0592 353 112 www.arcadis.nl
<i>Afdeling:</i> Projectleiding	<i>Ons kenmerk:</i>	
<i>Plaats/datum bespreking:</i> Beek-Ubbergen, 9 september 2008	<i>Verslagnummer:</i>	
<i>Opgesteld door:</i> M.W.R. Swenne	<i>Verzenddatum:</i> 25 september 2008	DIVISIE WATER
<i>Aanwezig:</i>	<i>Afwezig:</i>	<i>Kopieën aan:</i>
<i>Actie door:</i>	<i>Nummer:</i>	<i>Verslag:</i>

Halverwege de jaren 90 waren een aantal ontwikkelingen/projecten die uiteindelijk tot het project “water werkt in Beek en Ubbergen” hebben geleid.

- Anti-verdrogings maatregelen (provincie)
- Voldoen aan de basisinspanning
- Natuurontwikkelingsprojecten
- Ruilverkaveling
- Aanpak wateroverlast in bebouwd gebied

Op basis hiervan is een projectvoorstel (1999) geschreven. Hierin is een koppeling gemaakt naar recreatie/toerisme, facelift van de kern en cultuurhistorie. In het projectvoorstel is een aantal deelprojecten benoemd. Uiteindelijk is het project in 4 fasen uitgevoerd waarbij “learning by doing” als uitgangspunt gold. Gewoon beginnen en als zich problemen voordoen deze ter plekke oplossen.

Samenwerking

Vanaf het begin zijn de verschillende partijen betrokken bij het project. De partijen zijn:

- Provincie
- Waterschap
- Gemeente
- SBB
- DLG
- Gelders Landschap

Deze partijen hadden zitting in een projectgroep. Deze groep stond onder leiding van een externe procesbegeleider. De procesbegeleider is aangesteld en betaald door alle partijen. Het voordeel hiervan was dat deze boven de partijen kon staan.

Boven de projectgroep was er maandelijks een stuurgroepoverleg. In de stuurgroep werden de beslissingen over het project genomen. De stuurgroep kwam maandelijks bij elkaar en bestond uit de betreffende portefeuillehouders met de procesmanager.

Daarnaast waren er nog vele inhoudelijke overleggen om allerlei zaken verder uit te zoeken en uit te werken.

De doelstellingen in het project zijn grotendeels gehaald:

- Alle beken zijn zichtbaar
- Basisinspanning is niet geheel gehaald. Daar worden nog aanvullende projecten voor uitgevoerd
- Vistrap is uitgevoerd

Beheer & Onderhoud

Het definitieve beheer en onderhoud moeten nog geregeld worden. Het ligt in de bedoeling dat het stedelijk water wordt overgedragen aan het waterschap. Mocht de gemeente desondanks blijven onderhouden, zal het waterschap de gemaakte kosten betalen. Dit dient echter nog verder te worden uitgewerkt.

Financiën

De totale investering ligt op €4 miljoen. Hierbij is de volgende verdeling afgesproken:

- Subsidie: € 2 miljoen
- Gemeente: € 1 miljoen
- Rest: € 1 miljoen

Het totale project is niet geheel binnen budget afgerond. Door delen van de doelstelling niet te halen, is men binnen het budget gebleven.

Succesfactoren

Vanaf het begin was duidelijk dat iedereen met hetzelfde doel aan dit project is begonnen.

Een aantal succesfactoren zijn de volgende:

- Grote betrokkenheid van ambtenaren, bestuurders en bevolking
- Externe procesbegeleider
- Learning by doing
- Iedereen had een financiële bijdrage

VERSLAG

<i>Onderwerp:</i> STOWA interview Zaanstad "Water terug in de stad"	<i>Projectnummer:</i> 110315.000229	ARCADIS NEDERLAND BV Zendmastweg 19 Postbus 63 9400 AB Assen Tel 0592 392 111 Fax 0592 353 112 www.arcadis.nl
<i>Afdeling:</i> Projectleiding	<i>Ons kenmerk:</i>	
<i>Plaats/datum bespreking:</i> Zaandijk, 21 augustus 2008	<i>Verslagnummer:</i> STOWA-ZS1	
<i>Opgesteld door:</i> ing. J. Rijsdijk	<i>Verzenddatum:</i> 11 september 2008	DIVISIE WATER
<i>Aanwezig:</i> Philip Peletier - Zaanstad John van Diepen - Hollands Noorderkwartier Jeroen Rijsdijk - ARCADIS	<i>Afwezig:</i>	<i>Kopieën aan:</i> Marco Swenne Sabrina Helmyr
<i>Actie door:</i>	<i>Nummer:</i>	<i>Verslag:</i>

1. Aanwezigen

Philip Peletier – beleidsadviseur Dienst Stad, afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling.

John van Diepen – beleidsmedewerker Hollands Noorderkwartier cluster Plan & Advies.

Jeroen Rijsdijk – Teamleider ARCADIS Stedelijk Water, interviewer voor STOWA.

2. Het project

Zaanstad is bezig met de herontwikkeling van het centrum van Zaandam onder de naam Inverdan. Dit betreft een project met een looptijd van ca. 15 jaar met een investering van ca. 800 miljoen euro (indicatief).

Onderdeel van de herontwikkeling is het terugbrengen van de Oude Gracht in de belangrijkste winkelstraat van Zaandam.

Het terugbrengen van de Oude Gracht heeft een politiek-economisch motief. De politiek van Zaanstad wil meer kunnen concurreren met winkelend Amsterdam. Deze wens leeft al langere tijd bij de politiek en is door de stedenbouwkundige die heeft vormgegeven aan de herontwikkeling opgepakt.

Bij de vorming van het idee heeft het hoogheemraadschap geen rol gespeeld in relatie tot bijv. een waterbergingsstekort. Het hoogheemraadschap heeft uiteraard wel een toetsende en adviserende rol bij de totstandkoming.

Besluitvorming

- raadsbesluit over het masterplan Inverdan
- bestemmingsplanprocedure

Er lopen besluitvormingsprocessen buiten deze afspraken om.

Dilemma's in het bestuurlijke voortraject

- financiering
- milieunormen (geldt meer voor geheel Inverdan)

Actoren

Zaanstad:

- afd. Beheer
- afd. RO
- afd. economische zaken
- afd. sociale zaken
- afd. beleid
- projectbureau Inverdan

HHNK (toetsend en adviseren)

Vertegenwoordiging middenstand

Zaanstad-RO is trekker van het project.

Doelstellingen

Zaanstad: impuls winkelhart

HHNK: geen doelstellingen bij de beslissing, wel doelstellingen aan ontwerp i.v.m. overname stedelijk waterbeheer.

Randvoorwaarden HHNK

voldoen aan b&o-randvoorwaarden HHNK
doorspoelbaarheid

HHNK neemt water bij oplevering over in beheer en onderhoud.

Zaanstad blijft wel verantwoordelijk voor afhandelen drijfvuil.

HHNK neemt de kosten over voor hun eigen activiteiten.

Open proces

Er is een informatiecentrum.

Daarnaast mogelijkheid tot inspraak en bezwaar in de art.19-procedure.

Bestuurders

De bestuurders van de gemeente zijn bij alle wijzigingen betrokken door middel van voortgangsrapportages naar de Raad.

De bestuurders van HHNK zijn niet betrokken.

Toegevoegde waarde betrekken HHNK

In het voortraject is gebleken dat de stedenbouwkundigen water niet goed op hun netvlies hadden. Advies is daarom om het hoogheemraadschap eerder te betrekken.

VERSLAG

<i>Onderwerp:</i> STOWA interview Gouda “Water terug in de stad”	<i>Projectnummer:</i> 110315.000229	ARCADIS NEDERLAND BV Zendmastweg 19 Postbus 63 9400 AB Assen Tel 0592 392 111 Fax 0592 353 112 www.arcadis.nl
<i>Afdeling:</i> Projectleiding	<i>Ons kenmerk:</i>	
<i>Plaats/datum bespreking:</i> Gouda, 18 september 2008	<i>Verslagnummer:</i> STOWA-ZS2	
<i>Opgesteld door:</i> ing. J. Rijsdijk	<i>Verzenddatum:</i> 30 september 2008	DIVISIE WATER
<i>Aanwezig:</i> Marjo van Loon - Gouda Olga van Es - Rijnland Kees Ykema - Ykema tuin- en landschapsarchitectuur Jeroen Rijsdijk - ARCADIS	<i>Kopieën aan:</i> Marco Swenne - ARCADIS SabrinaHelmyr - ARCADIS	
<i>Actie door:</i>	<i>Nummer:</i>	<i>Verslag:</i>

1. Aanwezigen

Marjo van Loon – projectleider Haven Kwartier Gouda, sinds medio 2006 projectleider van het kennisproject.

Olga van Es – procesleider Plannen en Projecten Rijnland, bij de start in 2005 kort betrokken geweest, daarna weer vanaf medio 2007.

Kees Ykema – Ykema tuin- en landschapsarchitectuur; vanaf 2005 betrokken als mede-initiatiefnemer en betrokken burger.

Jeroen Rijsdijk – Teamleider ARCADIS Stedelijk Water, interviewer voor STOWA.

2. Het project

Het kennisproject is in 2005 gestart en komt voort uit het burgerinitiatief Gouda Havenstad. Aanleiding voor het project is het rondje door de stad met burgers en wethouder geweest. Hierin is het herstel van de Havensluis en daarmee de (recreatieve) vaarroutes door de binnenstad naar voren gekomen als mogelijkheid om de historische waterstructuur te herstellen en de stad (toeristisch) aantrekkelijker te maken.

Actoren

- Gouda (penvoerder)
- Leven met water (subsidie)
- Het Watergilde (burgers)
- Rijksdienst voor Archeologie

- Cultuurlandschap en Monumenten
- NOK
- Ykema tuin- en landschapsarchitectuur
- Rijnland
- PZH
- Zuid-Hollands Bureau voor Toerisme

PZH heeft een kleine rol vervuld. Zij zien het voornamelijk als een gemeentelijk project.

Er is geen stuurgroep ingesteld.

De verantwoordelijke wethouders hebben zich betrokken getoond. De (nieuwe) gemeenteraad vond de cultuurhistorische waarde van de herstelde vaarroutes minder zwaar wegen dan de vorige Raad.

Uitgangspunt voor de projectgroep was om kennis in te huren als geconstateerd werd dat de eigen kennis tekort schoot. De projectgroep diende zoveel mogelijk zelfvoorzienend te zijn.

Rol Actoren

Veel verschillende rollen en doelstellingen. Hierdoor soms moeite om voldoende begrip voor elkaar te creëren. Het functioneren van de projectgroep is deels beïnvloed door de (gedeeltelijke) onduidelijkheid over de rolinvulling van de diverse actoren.

Gouda als penvoerder en belanghebbende in de projectgroep. Deze twee rollen/belangen waren (achteraf gezien) niet goed te verenigen.

Constatering achteraf: dergelijke groepsprocessen door onafhankelijk procesbegeleider laten leiden.

Rijnland heeft (in het begin) moeten zoeken naar de belangen voor het hoogheemraadschap. Het abstracte deel van het project is onderschat, het uitvoeringsdeel overschat.

Leermoment: in de projectgroep had meer op verwachtingsmanagement kunnen worden gestuurd.

Gedurende het project zijn de (eigen) belangen/verwachtingen van diverse actoren veranderd. Hierdoor zijn verborgen agenda's ontstaan.

Tevens is verwarring ontstaan toen het uitvoeringstraject door het kennisproject heen is gaan lopen. Het kennisproject is daardoor een (groter) politiek item geworden omdat duidelijk werd wat de kosten voor uitvoering zouden zijn.

In de projectgroep ontbraken investeerders. Dit was bewust gedaan om een onafhankelijke projectgroep te hebben, maar creëerde ook onrust omdat (lang) onduidelijk bleef wie de uitvoeringskosten op zich zou gaan nemen.

Leermoment: eerder in het project over de financiën praten.

Doelstelling project

Doelstelling was het opzetten van een kennisnetwerk voor andere steden, alsmede het definiëren van een werkwijze. De volgende doelen zijn hierbij geformuleerd:

1. samenwerking tussen de Hollandse Watersteden (kennisnetwerk);
2. geïntegreerd werken;
3. demonstratie van het succes;
4. kennisoverdracht naar de burger;
5. economische stimulans voor de sector toerisme en recreatie.

Besluitvormingsproces

Over het besluitvormingsproces waren bij aanvang duidelijke afspraken gemaakt. Deze zijn wat op de achtergrond geraakt door de lange doorlooptijd en de wisselende samenstelling van de projectgroep. Hierdoor is een deel van het besluitvormingsproces buiten de afspraken om gelopen. Dat is mede bevorderd doordat op een gegeven moment het kennisproject en het uitvoeringsplan door elkaar heen zijn gaan lopen.

Leermoment: achteraf is hier duidelijk het ontbreken van een stuurgroep als gemis ervaren.

Het besluitvormingsproces was open. Veel mensen zijn betrokken geraakt vanuit een toesende rol.

Overlegfrequentie

Initieel was het idee om overleg beperkt te houden en vooral te focussen op het “doen”. Als gevolg van de openheid van het proces en de diversiteit van de projectgroep is dit echter niet haalbaar gebleken. Er is uiteindelijk veel en lang vergaderd.

Bestuurlijk voortraject

Het project is een ambtelijk initiatief, waarbij het gemeentebestuur is betrokken. Bij Rijnland is het bestuurlijk niet behandeld. Achteraf gezien was dit beter geweest voor de inbedding van het uitvoeringsplan.

Betrokken afdelingen

Van de actoren gemeente en Rijnland zijn veel verschillende afdelingen bij het project betrokken.

Gouda: Gebiedsontwikkeling, Beleid, Toerisme, Communicatie, BOR en POR.

Rijnland: Strategie, Beleid, Plantoetsing&vergunningverlening, Uitvoering, Gebiedsbeheer en Communicatie.

Beheer en Onderhoud

Het B&O is een gedeelde verantwoordelijkheid.

Onderhoud water en kunstwerken door Rijnland

Bediening inlaten en gemalen door Rijnland.

Bediening sluis en bruggen door gemeente.

Drijfvuil door gemeente

Baggeren door gemeente en Rijnland.

Elke partij draagt de eigen kosten.

De afstemming tussen gemeente-Rijnland-CYCLUS kan wel nog verbeteren.

(CYCLUS is private partij die b&o-activiteiten voor gemeente uitvoert).